

EGO

OKTOBER 1981

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCHE GEESTELIJKE VERZORGING IN DE KRIJGSMACHT

**Het nieuwe Coornherthuis
aan de bosrand in Zeist**

EGO

MAANDBLAD VAN DE
DIENST HUMANISTISCHE
GEESTELIJKE VERZORGING
IN DE KRIJGSMACHT

nr. 10 – oktober 1981
20e jaargang

Abonnementsprijs f 12,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Wim Heij (voorzitter),
Jacques van den Blink (sekretaris),
Frank Spoelstra (eindredacteur),
Klazien van Brandwijk, Hans
Schonk, Joost de Vries.

Adres red. en admin.:

Bureau hoofdraadsman
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist.
Tel. 03404-14436.

Vaste medewerkers:

Seine van de Belt, Bert Brounts,
Adriaan Bijl, Anton Constandse,
Sietse van der Hoek, Erik van der
Hoeven, Ruud Janssen, Jan
Kooijman, Willy Lohmann, Frits
Maas, Leo van Opzeeland, Rien
Robijns, Adriaan Soeterbroek, Jan
Stoof, Jeroen de Valk, Frans
Wermer, Hans van Wissen.

Vormgeving:

Joop van Rossum/Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht
Gedrukt op kringlooppapier

Inhoud

Nieuw Coornherthuis in Zeist	2
De waarheid in beweging (7)	4
Het militair straf- en tuchtrecht op de helling	6
In het bos is het niet zo stil meer	8
Nummer...	11
Alan Alda	12
Geen blad voor de mond (5)	14
Berichten	17
Hendrik Chabot	18
Popstromingen (1)	20
Boeken/bladen/brochures	22
EGO-puzzle	23

EGO: bij de hand

Nieuw Coornherthuis in Zeist

Het oude Coornherthuis in Driebergen...

In het vorige nummer van EGO, van augustus/september, beloofden we dit keer uitvoeriger terug te komen op het nieuwe Coornherthuis, vormingscentrum voor militairen van het Humanistisch Verbond. De tien-duizenden jonge mensen (bijna 2000 per jaar), die sinds 1962 het oude Coornherthuis in Driebergen bezochten gedurende 2½-daagse conferenties, zouden hun ogen uitkijken in ons nieuwe onderkomen. Niet dat we nu in een hypermodern conferentieoord met hotel-accommodatie zitten, maar een aantal verschillen zijn het opsommen waard:

In Driebergen beschikten we voor max. 50 deelnemers over:

- één grote kursuszaal met serre, die tevens als recreatie- en eetzaal moest dienen;
- het leeszaaltje (voor een groep van max. 15);
- vijf kleine slaapzaaltjes met alleen stapelbedden;
- twee toiletten en één douche (!);
- een keukentje (met 5 gaspitten en één gootsteen) in de kelder;
- een biljart op de overloop van de 1e verdieping.

In Zeist hebben we voor max. 70 deelnemers:

- vier nieuw gemeubileerde kursus-

ruimten voor groepen van resp. 24, 20, 15 en 12 deelnemers (de kleinste is tevens bibliotheek);

- één eetzaal annex recreatieruimte met bar en biljart, gescheiden door een schuifwand (tevens filmzaal);
- een tafeltenniskamer;
- een grote modern ingerichte keuken, direct tegenover de eetzaal;
- 20 slaapkamers (waarvan 11 met stapelbedden) voor 2, 4 en 6 personen, alle voorzien van vaste wastafels met warm en koud stromend water;
- 14 toiletten en 7 douchecellen.

De ligging aan de Oranje Nassaulaan 71 is in één woord grandioos: letterlijk het laatste huis aan de zuidkant van Zeist, waar tegenover kilometers verre bossen zich uitstrekken. De bereikbaarheid is prima, ook met openbaar vervoer (bushalte dichtbij). Ook het Bureau Hoofdraadsman, dat meeverhuisde, is nu beter gehuisvest. Overigens wil het voorgaande niet zeggen, dat we nu helemaal geen wensen meer zouden hebben. Integendeel, met deze verbeterde accommodatie zal de zware onderbezetting van zowel de vormings- als de huishoudelijke staf zich des te ernstiger doen voelen. Ook de didactische hulpmiddelen zouden aanzienlijk uitgebreid moeten worden (o.a. is

og een kleurentelevisie dringend
nodig).

Iteraard zouden we graag nog veel
neer willen vertellen, maar liever
gebruiken we de beperkte ruimte
oor een aantal foto's. Nog beter:
maak gebruik van je recht op het
rijwonen van een vormingsconferen-
tie, neem contact op met de dichtst-
bijzijnde raadsman (zie adreslijst) en
om zelf een paar dagen in ons
nieuwe Coornherthuis doorbrengen.
e bent **van harte welkom** bij

de staf van het Coornherthuis.

ADRESLIJST RAADSLIEDEN

Hoofdraadsman dr. J. F. Sinke
Bureau Hoofdraadsman
Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC ZEIST
Tel: 03404-14436

Raadsman mr. R. O. Battes
Opleidingscentrum Infanterie
Postbus 853, 3840 AW HARDERWIJK
Tel: 03410-23911, tst 2532

Raadsman H. Bos
Generaal Winkelmankazerne
Postbus 158, 8070 AD NUNSPEET
Tel: 05771-341, tst 92

Raadvrouw K. van Brandwijk
Geb. 43, kr. 10
Stationsweg 109
Postbus 9015, 6710 HG EDE
Tel: 08380-19110, tst 2123

Raadsman M. Dekkinga
Hojelkazerne, Geb. C, kr. 45
Postbus 90.003, 3509 AA UTRECHT
Tel: 030-934441, tst 243

Raadsman J. Duijnhouwer
Legerplaats Seedorf, GeVo centrum
NAPO 880, 3509 VP Utrecht veldpost
Tel: 09-4942812081, tst 348

Raadsman C. J. van Es
Halstraat 29, 4811 HV BREDA
Tel: 076-223911, tst 2341 en 2342

Raadsman J. J. H. Floris
LIMOS
Kazernecomplex Gelderselaan
Postbus 9112, 6500 HP NIJMEGEN
Tel: 040-352913

Raadsman W. H. Gerards
Johan Willem Frisokazerne
Postbus 113, 9400 AC ASSEN
Tel: 05920-54888, tst 221

Raadsman W. H. Heij
Johannes Postkazerne, lesgebouw kr. V4
Kallenkote 57A
Postbus 10.100
8330 KA STEENWIJK
Tel: 05210-15422, tst 2643

Raadsman S. P. J. Kessels
Genm. de Ruyter van Steveninckkazerne
Eindhovensedijk 26
Postbus 10.050, 5688 ZX OIRSCHOT
Tel: 040-352913

Raadsman F. G. van de Kolk
Bureau Raadsman
NAPO 891, 3509 VP Utrecht veldpost
Tel: 09-4954613950

Raadsman drs. B. M. Moojen
220 Squadron
NAPO 891, 3509 VP Utrecht veldpost
Tel: 09-492555567

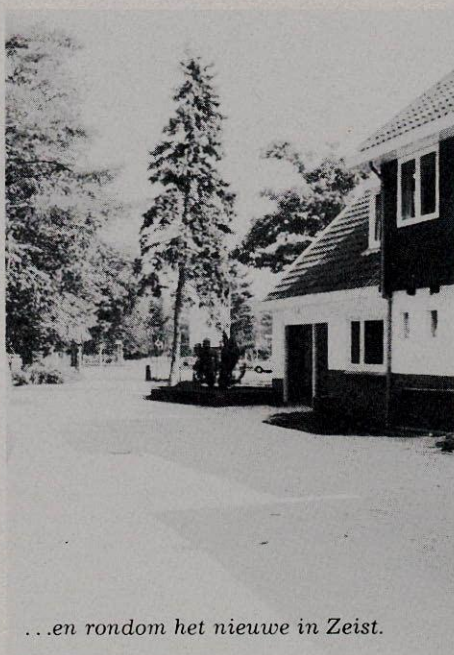
Raadsman J. G. J. Nauts
Legerplaats Seedorf
NAPO 880, 3509 VP Utrecht veldpost
Tel: 09-4942812081

Raadsman D. G. S. Nyessen
Bernhardkazerne
Postbus 3003, 3800 DA AMERSFOORT
Tel: 033-38622, tst 3290 en 3297

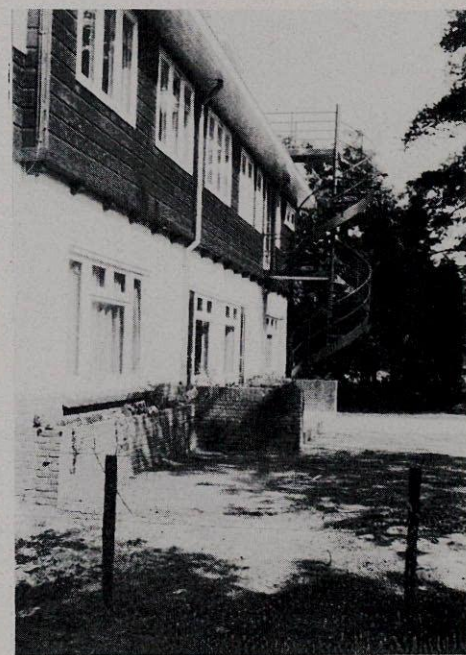
Raadsman W. Reinders
tijdelijk Genm. de Ruyter van Steveninckkazerne
Postbus 10.050, 5688 ZX OIRSCHOT
Tel: 040-352913

Raadsman H. Schonk
Oranje Nassaukazerne, kr. 78B
Kazernestraat 3, 1018 CC AMSTERDAM
Tel: 020-5551911, tst 251

Raadsman J. P. de Vries
Koning Willem III kazerne Postbus 9101
7300 HJ APELDOORN
Tel: 055-775433, tst 2220

...en rondom het nieuwe in Zeist.

De waarheid in beweging (7)

De mens vraagt, maar de wereld zwijgt op een onredelijke wijze.

Albert Camus

Ligt DE WAARHEID vast verankerd?

1. In God, de Goddelijke openbaring, de Heilige Schriften, zoals de godsdiensten beweren?

2. Of in de aangeboren ideeën, de voor ieder duidelijke grondwaarheden, waaruit vervolgens door logisch te denken andere waarheden kunnen worden afgeleid? Dat is de opvatting van het rationalisme.

3. Of in de voor ieder waarneembare feiten, waarin men door experimenten de regelmaat moet opsporen, die dan samengevat wordt in een algemeen geldige wet, zoals de empiristen denken?

Drie opvattingen, drie stromingen in de geschiedenis van het denken, die een grote invloed hebben gehad, nog hebben en voorlopig ook wel zullen houden, afzonderlijk of in combinatie. Eén opvatting hebben ze gemeen: We weten niet alles, maar wat we weten, weten we met zekerheid.

In de vorige EGO heb ik beloofd een eenvoudig model te geven, dat niet uitgaat van zekerheden, maar integendeel van de gissing, de vergissing en de twijfel. Ook zogenaamde wetenschap kan zich vastleggen in dogma's en die zijn uit humanistisch standpunt bekeken niet minder gevaarlijk dan godsdienstige.

Ik wil daarbij aansluiten op de kernachtige uitspraak van de Franse schrijver Albert Camus, die dit artikel als motto is meegegeven. Inderdaad, als de wereld zwijgt moet de mens antwoord geven op de vragen, die hij stelt. Want niemand anders doet het.

De mens vraagt

De mens is mens geworden op het moment, dat hij de eerste vraag stelde. Eens heel ver in het verleden moet dat gebeurd zijn. Een heel belangrijk moment in de evolutie van de dode en de levende materie. Op dat moment n.l. begon de wereld in en door de mens bewust te worden van zichzelf.

De eerste vraag en het eerste woord. Ze moeten tegelijk ontstaan zijn, want de vraag kan pas gestalte krijgen in een woord. Het woord krijgt pas een functie door de vraag. Taal en denken horen bij elkaar als buiten- en binnenkant. Men zou dus ook kunnen zeggen: De mens is mens geworden toen hij het woord uitvond. Een klank, die niet alleen kreet is van vreugde, pijn of angst – zulke kreten maken dieren ook – maar als teken om iets aan te duiden, dat daardoor losgemaakt wordt uit de onoverzichtelijke veelheid, die ons omringt.

Die eerste vraag eiste een antwoord. Plotseling was de mens in de ruimste zin van het woord **verantwoordelijk** geworden. Natuurlijk had hij kunnen weigeren, want verantwoordelijkheid veronderstelt ook vrijheid. Hij had kunnen weigeren mens te worden.

Maar gezien de verdere geschiedenis heeft hij dat blijkbaar niet gedaan en zijn lot aanvaard.

Die eerste vraag had betrekking op de wereld, waarin hij leefde. Zijn antwoord was een uitspraak over die wereld.

Was het antwoord waar?

Was dat antwoord in overeenstemming met de wereld zoals die werkelijk was? Wie zal dat kunnen zeggen. Naar zijn mening toen, ja. Naar mijn mening nu, waarschijnlijk nee, als ik zou weten, wat de vraag en het antwoord was. Het kan dunkt mij niet

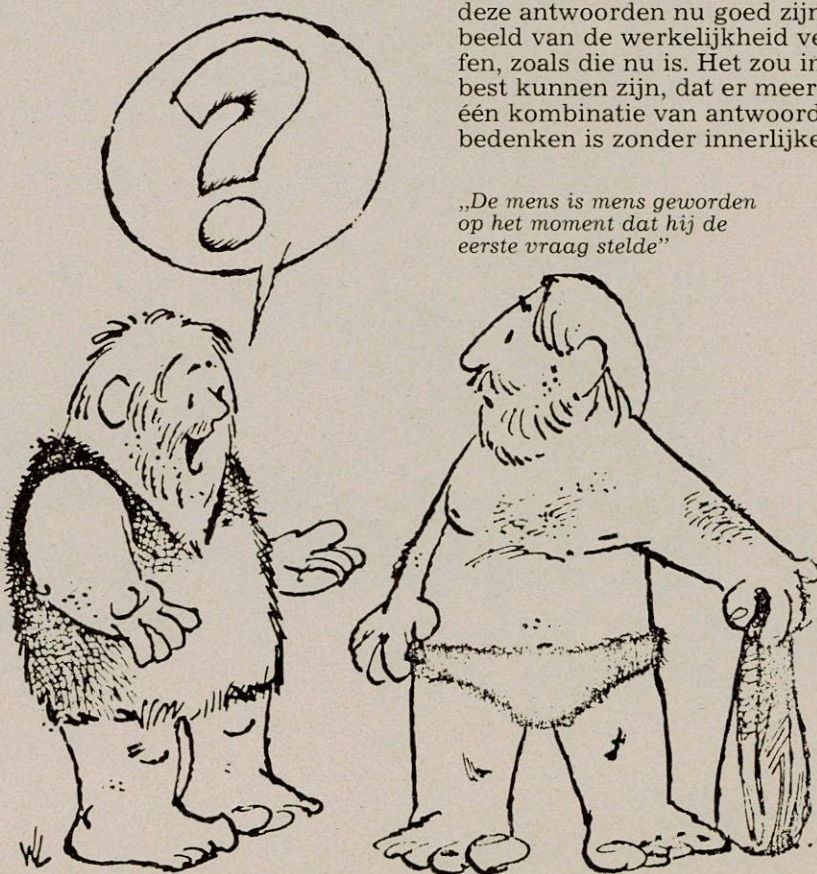
anders dan pure fantasie geweest zijn, want er was immers geen enkele mogelijkheid om het te controleren, te toetsen. En een meer direkte weg naar de werkelijkheid dan via vraag en antwoord bestaat er niet.

De homo sapiens van het eerste uur zal toen wel het gevoel gehad hebben, dat hij het wereldprobleem voor eens en altijd had opgelost. Een gelukkig makend gevoel van trots, tot... hij de volgende morgen bij het wakker worden ontdekte, dat zijn antwoord vier nieuwe vragen had opgeroepen. Ja, zo gaat dat! Een antwoord roept gewoonlijk meer problemen op, dan het oplost. Hij moest opnieuw aan het werk. En... hij kon nu niet zo maar lukraak een antwoord geven. Hij moest nu eisen gaan stellen aan zijn antwoorden. Door ze onderling met elkaar te verbinden moest hij ze samenvatten in één structuur. Zolang dat niet mogelijk is, deugt er iets niet met die antwoorden.

Het moet kloppen

Als het niet klopt, zit het fout. Als het wel klopt wil dat niet zeggen, dat deze antwoorden nu goed zijn en een beeld van de werkelijkheid verschaffen, zoals die nu is. Het zou immers best kunnen zijn, dat er meer dan één combinatie van antwoorden te bedenken is zonder innerlijke tegen-

„De mens is mens geworden op het moment dat hij de eerste vraag stelde”

strijdigheden.

De wereld is blijkbaar, gezien de meningsverschillen voor meer dan één uitleg vatbaar.

Overigens: ik denk niet dat onze eerste homo sapiens, dat al in zijn overlevingen heeft betrokken. Hij zal wel tevreden zijn geweest met de eerste combinatie, die hij redelijk kloppend kon krijgen. Zoeken naar alternatieve mogelijkheden is een graad van perfectie, die we van hem nog niet mogen verwachten.

Laat we aannemen dat het hem lukt zijn antwoorden in een voor hem aannemelijk model of beeld (theorie) te integreren, d.i. tot een gaaf geheel maken.

Maar o, wee: weer een dag later kwamen er twintig nieuwe vragen in hem op, netjes gegroepeerd rond zijn geïntegreerde antwoorden. Op hetzelfde moment zag hij het hopeloze van de zaak in. Hij moest de uitdaging, die er in besloten was wel aanvaarden. Die onopgeloste vragen vragen gewoon aan zijn pas geboren ziel. Maar dit was duidelijk geen eensnanswerk meer.

Denken is een sociale bezigheid

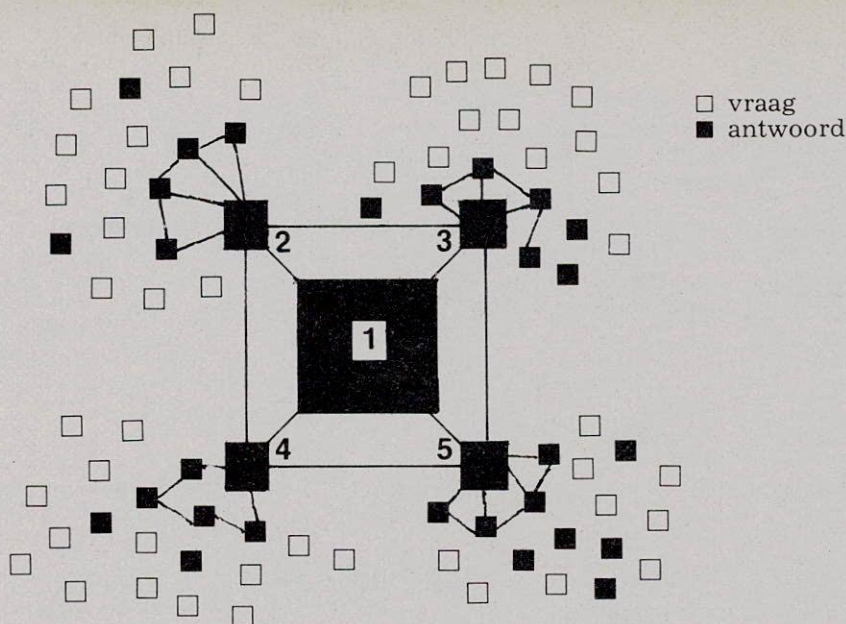
Gelukkig had hij in het woord of de woorden, waarmee hij zijn vragen en antwoorden had vastgepind ook een middel gekregen om op een redelijk niveau de communicatie met anderen, de soortgenoten tot stand te brengen. Vragen stellen en antwoorden geven werd nu een sociale aanlegenschap. Hersenen werden naast en achter elkaar geschakeld als batterijen. Sindsdien loopt de ontwikkelingsgeschiedenis van de mens ongeveer parallel met die van de communicatiemogelijkheden. Met het woord begint de mens, met het schrift de geschiedenis en met de boekdrukkunst treedt hij een nieuwe tijd binnen.

Ja, helemaal alleen komt een mens niet ver. Bewustworden is het resultaat van een sociaal gebeuren, van samenwerking en konflikt. Als resultaat daarvan ontstaat een complex geheel van antwoorden, een kollektief wereldbeeld, een model van de werkelijkheid, waarbinnen alle opgemerkte verschijnselen een plaats krijgen, zodat men er voorspellingen mee kan doen en plannen op kan bouwen voor de toekomst.

Een klassiek voorbeeld

Hoe zit de wereld in elkaar? Het antwoord was eens: De aarde is plat als een pannenkoek, en wordt omspoeld door een wereldzee vlak als een spiegel. Daarboven een grote blauwe koepel, rustend op de uiteinden der wereld. En elke dag stuurt de zonnegod Helios de vurige paarden, die de zonnewagen trekken van oost naar west langs de hemelkoepel. Dat is het model, dat in de oude Griekse wereld eeuwenlang bevredigend heeft gefunctioneerd.

Tot... een heel slimme Griek zag, dat men van een schip dat de kust

nadert eerst het topje van de mast ziet, daarna de mast en dan de romp. En toen zei: „Dat kan niet als de zee vlak is. Dat valt onmogelijk met elkaar te rijmen”.

Natuurlijk hadden anderen dat ook wel eens gezien. Wel gezien, maar nooit opgemerkt en in verband gebracht met... Want door die verbinding werd het feit een feit. Dat wil zeggen kreeg het betekenis. Het oude wereldbeeld was aan een grondige revisie toe, want alle tot nu toe gegeven antwoorden werden mee in de twijfel betrokken. Men moest op zoek naar een nieuw model, dat niet alleen de oude maar ook de nieuw opgemerkte verschijnselen, kan verenigen in een model zonder tegenstrijdigheden en als het even mogelijk is eenvoudiger en fraaier dan het voorafgaande. Dat lukte door de aarde de bolvorm te geven.

Maar niet iedereen was daar gelukkig mee. Voor velen was die oude platte aarde zo vertrouwd, dat ze letterlijk de grond onder hun voeten voelden wegzinken bij de gedachte op een bol te staan. De door de voorouders gegeven antwoorden, vastgelegd in de oude geschriften, bevatten de absoluut onveranderlijke waarheid, afkomstig van de goden en dus heilig.

Tegenover de dogmatici stonden en staan nog steeds mensen, die iedere gedachte, elk gegeven antwoord als voorlopig beschouwen en dus voor herziening vatbaar, zo gauw er nieuwe verschijnselen in zicht komen.

Denken is nooit ten einde

Geen enkele gedachte is heilig. Niets is helemaal zeker, zolang we niet alwetend zijn. Iedere gedachte mag daarom betwijfeld worden en aan kritiek onderworpen. We weten niet wat waar is, wel wat onmogelijk waar kan zijn.

Ondertussen is de oude eenheid al lang verbroken. De mensen gaan voort langs verschillende wegen met behulp van oude en nieuwe denkmodellen, die elkaar soms aanvullen,

soms overlappen, maar veel vaker elkaar uitsluiten.

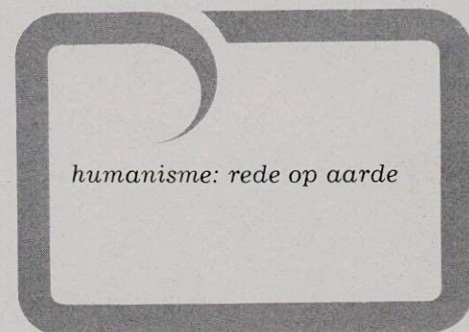
Het voorlopige resultaat is een gebroken en brokkelig mozaïek van antwoorden. Daaromheen en ertussen nog veel meer vragen en weer daaromheen nog een diepe duisternis. Daar kunnen nog geen vragen gesteld worden, die aansluiting kunnen vinden bij de anderen. De oude Germanen stelden bij het zien van de bliksem en het horen van de rollende donder nog geen vragen naar het spanningsverschil in elektrische lading.

Zal er ooit een einde komen aan dit zoeken, doodlopende wegen inslaan en weer opnieuw beginnen. Ik denk het niet. De situatie van de mens, wordt denk ik het best gekenschetst door het illusievolle worstelen van de tragische held Sisyphus, die voor straf in de onderwereld een grote steen tegen een berg op moest rollen zonder de hoop ooit de top te bereiken. Als hij er bijna was, rolde de steen weer naar beneden en moest hij opnieuw beginnen.

Wat zou die top kunnen zijn? Een wereldbeeld, waarbinnen alle vragen zonder tegenstrijdigheden zouden kunnen worden beantwoord.

Humanisten gaat het echter niet om die top, om dat einddoel. Humanisten gaat het om de stap vooruit, hier en nu, op de onafzienbare weg naar bewustzijnsverruiming, -verdieping en -verrijking, die vandaag kan worden gezet. Daarin ligt een levenstaak besloten, die een levensvervulling kan zijn.

Seine van de Belt

Het militaire straf- en tuchtrecht op de helling

Men hoeft bepaald geen nieuwlichter te wezen om weinig gelukkig te zijn met grote delen van het bestaande militaire tuchtrecht, – strafrecht en – strafprocesrecht. Archaische taal is nog het minste bezwaar er tegen, want daarmee kan men zich tenminste nog vermaken. Fundamenteel is het bezwaar dat dit recht de sfeer ademt van een krijgsmacht uit de vorige eeuw. Geen wonder, want toen is dit recht ontstaan, en ondanks alle bezwaren die er van meet af aan tegen zijn aangevoerd, is het maar op kleine onderdelen aangepast aan de huidige tijd. Waar het zeker niet aan aangepast is, is aan de nieuwe organisatorische verhoudingen binnen de krijgsmacht sinds de jaren zestig.

Sedert het intreden van de ontspanning, die men omstreeks 1960 situeert, was de taak van een westerse krijgsmacht die van afschrikking geworden, een taak die de daadwerkelijke gevechtstaak van de eerste plaats verdrong. Vietnam heeft weliswaar 10 jaar, zo niet veel langer, mede het militaire nieuws bepaald, maar vormt in de militaire geschiedenis niet de hoofdlijn. De afschrikkingstaak – hoe weinig gelukkig men er ook mee kan zijn – houdt in, dat de krijgsmacht haar bestaansrecht ontleent aan haar functioneren in vredetijd. Dat heeft consequenties voor de organisatorische verhoudingen, en die zijn ook getrokken: de krijgsmacht is de richting op gegaan van een bedrijf, waarin burgerlijke normen van efficiënt organiseren en functioneren veel belangrijker zijn geworden, ten koste van traditionele militaire folklore. Maar behalve op het organisatorische nivo heeft deze

wijziging ook betekenis voor de organisatie als zodanig, nl.: wat voor bureaucratisch patroon gaat overheersen in de krijgsmacht, die zelf een van de eerste moderne bureaucratieën is, en waarvan formele regelgeving een hoofdkenmerk is.

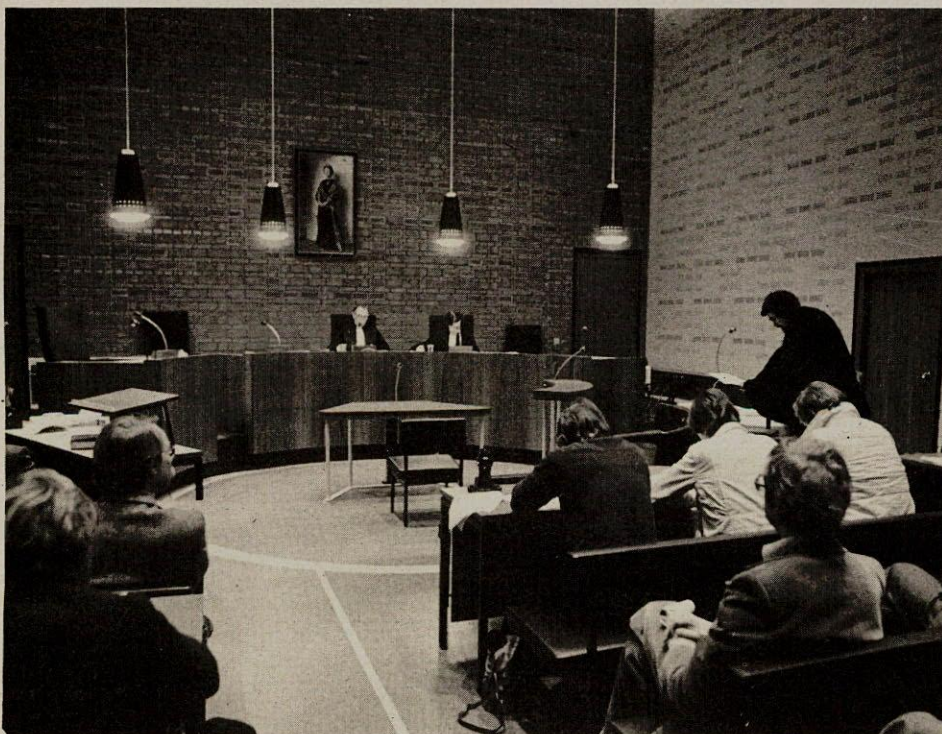
De Amerikaanse socioloog Gouldner heeft onderscheid gemaakt tussen een **representatieve** burokratie, waarin het **doel van de regels** voorop staat en bij de naleving waarvan superieur en ondergeschikte wederzijds belang hebben, en de **op bestraffing gerichte** burokratie, waarin **de regels zelf** vooropstaan, geabstraheerd van het doel – voorzover het doel al valt aan te wijzen: de regel wordt het doel en de naleving ervan wordt door de ene partij afgedwongen.

Nu lijkt het mij, dat de wijziging van het militaire recht in het licht van

bovenstaande moet worden bekeken: in hoeverre komen de wijzigingen werkelijk tegemoet aan deze bureaucratisch-organisatorische ontwikkeling? Recht kan moeilijk anders dan achterlopen bij maatschappelijke ontwikkelingen, maar het hoeft **niet teveel** achter te lopen! In „Recht voor militairen” heb ik uitvoeriger over de geschetste ontwikkelingen en over de rol van het recht daarin geschreven.¹⁾

Welnu, beziet men de drie wetsontwerpen, tesamen getiteld **Herziening militair straf- en tuchtrecht**, aangeboden aan de Tweede Kamer op 21 mei jl., dan kan daarvan gezegd worden dat een aantal bedoelingen in overeenstemming is met de hiervoor geschetste ontwikkeling, maar dat op de uitwerking nog wel kritiek mogelijk is.

1. In het aanbrenge van een **scherpe scheiding tussen tuchtrechtelijk van strafrechtelijk te handhaven regels** weerklinkt de ontwikkeling, dat het doelmatig functioneren van een organisatie adequate machtsmechanismen vereist, waaronder een rechtszeker tuchtrecht, – dat dus niet van elastiek is zoals thans. Maar tevens dat ernstige misdragingen niet door dezelfde organisatie behoeven te worden afgedaan, en ook niet behoren te worden afgedaan: organisatorische belangen moeten zich niet met stafrechtelijke bevoegdheden vermengen. Het principe van de voorgestelde scheiding is heel juist, maar de uitwerking ervan is helaas nogal krakemikkig. Want om tuchtrechtelijk van strafrechtelijk relevant gedrag te onderscheiden neemt het wetsontwerp vaak zijn toevlucht tot een glibberige formule: „indien door de verboden handeling de operationele gereedheid van enig onderdeel van de krijgsmacht, dan wel de uitvoering van een operatie of oefening is of kan worden geschaad”. De toelichting die hierbij wordt gegeven

orde en tucht: regel maat

biedt niet al te veel houvast, en voorzover er vastigheid is, zet het woordje „kan” alles op losse schroeven. Dat is al ernstig, maar wordt nog ernstiger doordat het de bevelhebber is, die in eerste instantie bepaalt onder welk rechtsgebied het gelaakte gedrag valt. Zo'n diskretionaire bevoegdheid past meer in een op bestraffing gerichte burokratie, dan in een representatieve burokratie.

2. In het streven naar **dekriminalisering** van sommige lichte vormen van delikten uit het wetboek van militair strafrecht herkennen wij de hierboven genoemde verschuiving van bureaucratisch patroon. Ook hier helaas komt de vermelde glibberige formule voor. En voorts had wel meer de konsekwentie uit moderne organisatorische verhoudingen kunnen worden getrokken, door het wetboek van militair strafrecht eens flink uit te wieden. Het bevat circa 70 strafbepalingen, waarvan maar 13 eigenlijk-militaire delikten regelmatig in de statistieken voorkomen. In 10% van het totaal gaat het om andere dan deze delikten. Hier kan nog flink oezuinigd worden, temeer daar in het wetboek meer de stand van het krijggsbedrijf van de vorige eeuw wordt weerspiegeld, dan de drukknopoorlog met z'n toenemend belang van niet-gevechtswinkies.

3. Ten aanzien van het nieuwe **sanktiepakket** is de vergrote rol van de geldboete in overeenstemming met eerder genoemde ontwikkeling, die zich niet goed laat verenigen met het voortbestaan van vrijheidsberovende sankties in het tuchtrecht. De arreststraffen verdwijnen dan ook. Maar daarvoor lijkt in de plaats te komen het uitgaansverbod: bij recidive ter zake van ongeoorloofde afwezigheid of het niet opvolgen van een dienstvoel (dus bij de twee frekwent voorkomende vergrijpen) kan het devies zijn: twee vrije dagen binnen blijven met als maksimum vier vrije dagen per maand. De oude arreststraffen legden vaak beslag op het vrije weekend en werden daarin ook het meest gevreesd. De nieuwe straf heeft dit nu juist als doel. Dat lijkt dus eerder een verzwaering van het sanktiepakket, dan een vermindering.

4. Uitvoerige aandacht voor **grondrechten** ook voor militairen, verdient niet als laatste onderdeel van de geschetste ontwikkeling te worden ge-

noemd. Sinds de Defensienota „Om de veiligheid van het bestaan” van 1974 en de Voorlopige Aanwijzingen Grondrechten Militairen verrast de uitvoerige regeling van de beperkingen van de grondrechten niet. 't Blijft natuurlijk jammer dat de wetgever meer aandacht besteedt aan de beperkingen, die aangebracht kunnen worden op de uitoefening van grondrechten, dan aan de uitoefening van de grondrechten zelf.

Gelukkig worden de beperkingen nu tenminste wettelijk geregeld en verduijnt de onvaste status van de Voorlopige Aanwijzingen. Want hoewel men de grondwettigheid van de beperkende Aanwijzingen kon betwifelen poogden zij in ieder geval een paar grondrechten veilig te stellen. Dat mocht trouwens niet steeds baten, omdat de Hoge Raad van oordeel was dat zulke aanwijzingen de bevelsbevoegdheid van de meerdere niet konden aantasten. Kennelijk was men in militair/departementale kringen – en ook in de krijgstraad Arnhem – verder met het trekken van de konsekwenties van de nieuwe verhoudingen binnen de krijgsmacht, dan bij het H.M.G. en de Hoge Raad.

Terzijde wordt hier even opgemerkt, dat de herziening van de militaire rechtspraak nog niet „wettelijk” aan de orde is. Voorzover men daarin een militair element wil handhaven – m.i. niet nodig – kan worden vastgesteld, dat hoe langer een eventuele diensttijd in een niet-buro-funktie achter de rug van de (militaire) rechter ligt, des te meer kans bestaat op beslissingen die passen bij een overleefde krijgsmacht, en dus op spanningen die juist bevorderd worden door rechtspraak, in plaats van er door te worden verminderd.

Op de uitwerking van het op zichzelf goede streven de uitoefening van

grondrechten te garanderen, valt alweer het nodige aan te merken. Weliswaar vervalt het aanstootgevende artikel 147 van het wetboek van militair strafrecht, poging de krijgstuicht te ondermijnen, maar in het tuchtrecht wordt de pendant van het strafrechtelijke opruiingsartikel opgenomen. Volgens de Memorie van Toelichting beoogt dit artikel ondermijning van de krijgstuicht tegen te gaan. Het is hier opletten geblazen, dat via een achterdeur toch niet de vrijheid van meningsuiting op al te simpele manier kan worden beknot.

Ten aanzien van de verspreiding van geschriften kunnen verboden naar tijd en plaats worden opgesteld in kazerneorders e.a. Op zichzelf wel verdedigbaar vanuit het oogpunt van ordelijk functioneren van de krijgsmacht. Maar in de praktijk komt het neer op verboden juist daar en dan, waar en wanneer verspreiding van geschriften effectief is. Wanneer geen geschriften mogen worden verspreid tijdens die diensturen die met „geroosterde” rust worden doorgebracht, dan wil men kennelijk geen geschriften verspreid hebben. Uit de ruimte die wordt geboden voor de daadwerkelijke uitoefening van grondrechten, kan men het respect onder militairen voor grondrechten afleiden.

De mij toegemeten ruimte laat niet toe nog verder op allerlei kwesties in te gaan, die dit wel verdienen. Het zij zo. **Al met al: de wetsontwerpen bieden een goede aanzet voor hervorming van het militaire recht, maar gaan lang niet ver genoeg.**

Nico Jörg

1. Dr. N. Jörg, Recht voor militairen, Onderzoek naar organisatorische speelruimte voor verdere ontwikkeling van het legaliteitsbeginsel. Samsom Uitgeverij, Alphen aan den Rijn, 1979.

In het bos is het niet zo stil meer

Bosbezitters hebben het niet gemakkelijk. Jaren en jaren duurt het voordat een bos echt volwassen is en er hout geoogst kan worden. Niet voor niets gaat het gezegde „Boompje groot, plantertje dood” al heel lang mee. Bovendien, dat iedere geplante boom ook echt groot wordt is allerm minst zeker. In ieder jong bos moet regelmatig worden gedund, zodat van het eens in de grond gezette plantmateriaal maar weinig bomen overblijven.

Bij jonge bomen kan droogte nogal eens verliezen opleveren. Ook bosbranden leveren gevaren op; niet altijd zijn voorjaar en zomer zo nat als in 1981. Verder zijn de gevolgen van hevige stormen soms zeer aanzienlijk. Nog steeds zijn ook nu nog de open plekken in het bos te zien van de ernstige stormschade van november 1972, april 1973 en januari 1976. Hele bossen werden toen bij windkracht 9, 10 en 11 opgeruimd. Het feit dat veel van onze bossen op onvruchtbare, zanderige grond staan speelde daarbij een grote rol. Met name veel naalddhout bleek onvoldoende beworteld om zich tegen de wind te kunnen verzetten.

Heel wat bosgebied opengesteld

Omdat de opbrengsten zo lang op zich laten wachten is de animo om in bossen te investeren als regel niet groot. Nieuw bos komt er in Nederland dan ook niet veel bij; alleen in de nieuwe IJsselmeerpolder is er de

laatste tientallen jaren over grote oppervlakten bos aangelegd. Al jaren geleden is ingezien dat het voor Nederland toch belangrijk is voldoende bos te houden. Er geldt in ons land dan ook een herplantplicht. De boscijenaar is na het kappen van volwassen bos, maar ook na bosbrand of schade door stormen, wettelijk verplicht de betrokken percelen opnieuw met bomen in te planten.

Voor sommige boscijenaars is het lange uitblijven van rendement een te grote last aan het worden. In de loop van de jaren is er dan ook steeds meer bos verkocht aan de Staat (het Staatsbosbeheer) of aan particuliere natuurbeschermingsorganisaties (zoals bijv. Natuurmonumenten). Deze laatste krijgen voor het beheer van hun terreinen overheidssubsidies.

Individuele eigenaren kunnen overigens ook wel enige overheidssteun krijgen als ze hun bossen voor wandelaars openstellen. Sinds 1966, toen

de betreffende „Bosbijdrage Particulieren” van kracht werd, is op die manier heel wat bosgebied voor de recreatie opengesteld.

Het spreekt bijna vanzelf dat de openstelling van veel bossen ook wel een aantal risico's in zich draagt. Een toenemend aantal Nederlanders blijkt het niet meer te kunnen opbrengen om zich aan allerlei regels te houden. Een zeer algemeen maatschappelijk verschijnsel, dat zich ook in de bossen voordoet.

Het „op wegen en paden blijven” is voor steeds meer mensen erg moeilijk. „En de hond moet toch ook wel eens lekker kunnen hollen”, ongeacht de gevolgen voor het in het bos aanwezige wild.

Veel dagjesmensen willen bij voorkeur met de auto het bos in. Ook dat komt zelden overeen met de bedoelingen van de beheerder van het bos. Om de mede ten behoeve van de natuur gestelde regels te handhaven, is vooral in de weekenden en in de vakantieperiodes meer toezicht nodig. Maar personeel is duur. Bovendien voelt niet iedere boswachter er voor week in, week uit te worden geconfronteerd met een steeds meer vrijgevochten publiek, dat steeds vaker een agressieve houding aanneemt. En dan gaat het nog maar om „normale” overtredingen of incidenten.

Heel wat ernstiger zijn soms de zaken die rond de stroperij spelen. Het stropen, eens een bijna vermakelijk plaatselijk gebeuren met slimme dorpsbewoners en de plaatselijke veldwachter in de hoofdrollen (en de hazen, konijnen, reeën etc. altijd als slachtoffers), is harder geworden. Nachtelijke vuurgevechten zijn geen zeldzaamheid; de Arnhemse onderwereld is over de hele Veluwe een bekende, zij het geen graag geziene gast in het bos.

Meer loofhout

Overigens moet de bosbezitter zich ook bezig houden met menig natuurliefhebber. Er is in de afgelopen jaren een stevige discussie op gang gekomen of onze bossen wel „natuurlijk” genoeg zijn. Sommige „kristische” natuurbeschermers vinden vele bosbeheerders maar „houtboeren” en veel bos maar „dennenakkers”. Er is een vrij algemeen verlangen naar meer natuurlijk bos, waarbij het naalddhout vele stappen

Stormschade kan in onze bossen aanzienlijk zijn; het opruimen kost soms maanden, de herbeplanting soms jaren (foto Wim K. Steffen)

Bij veel natuurliefhebbers bestaat tegenwoordig de wens het naaldboutbos geleidelijk om te vormen tot een bos, waarin meer loofhout aanwezig is; dat geeft de overige natuur meer kansen (foto Jan van de Kam)

erug zou moeten doen en meer loofhout in de bossen zou moeten verschijnen. Voor de veelzijdigheid van de natuur in het bos is meer loofhout zeker gewenst, maar loofhout als eik, beuk en berk heeft nu eenmaal de neiging minder snel te groeien. Voor de rentabiliteit van het bosbedrijf lijkt dit een minder goede zaak.

Een ander punt van wrijving is vaak de jacht. Een organisatie als bijvoorbeeld de Stichting Kritisch Faunabeheer wil zoveel mogelijk van de jacht af. Met name heeft zij bezwaar tegen de zogenaamde plezierjacht, waarbij men vooral het oog heeft op allerlei dieren, die het jagen vooral als vrijetijdsbesteding zien, alle mooie verhalen over hun bijdrage aan de regering van de wildstand ten spijt. In de medendaagse discussies over de jacht spelen allerlei nobele en minder nobele motieven en argumenten een rol. Vanzelfsprekend is de bezorgdheid terecht over het onnodig diefstal en leed dat veroorzaakt wordt door onzorgvuldig en ondeskundig (vrijetijds)jagen. Moeilijker is te beoordelen wie nu precies gelijk heeft als het gaat om de vraag of jacht wel nodig is bij het handhaven van de benodigde evenwichten in de natuur. Vormen de Nederlandse bossen wel het type natuur dat zich geheel zelfstandig kan

handhaven, of is zorgvuldig beheer (ook wildbeheer) een noodzakelijke voorwaarde van de instandhouding van het bos? De meeste deskundigen houden het voorlopig maar op het laatste.

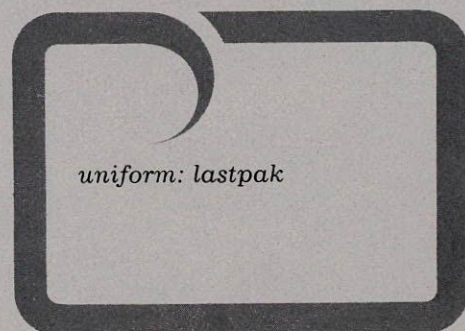
De open haard

De gemakkelijker toegankelijkheid van de meeste bossen en de eenvoudiger bereikbaarheid met de auto heeft het bos voor velen vertrouwd gemaakt. Meer vertrouwd dan bij vorige generaties, die het bos waardeerden bij een gezamenlijk uitstapje bij mooi weer, maar het bos meden zodra het weer slechter, de wegen minder begaanbaar en de nacht donkerder werd. De laatste tijd is gebleken dat van drempelvrees veel minder sprake is. Helaas, ook dit keer, gaat het om een ontwikkeling waarmee de bouseigneur of, namens hem, de boswachter weinig gelukkig kan zijn: het sprokkelen.

Toen het allemaal in Nederland nog aardig goed ging, dachten veel mensen het extra knus en gezellig in huis te maken door het aanleggen van een open haard. Zo iets deed het altijd goed als er visite was of in de donkere dagen voor Kerst. Hout voor die open haard was er altijd wel ergens te koop. Het was bovendien nog niet

duur. Door de grote vraag naar openhaardhout is de prijs echter geleidelijk gestegen. Ook het feit dat het gehele gezinsbudget verschuift (als gevolg van het algemene broekriem aanhalen) maakt de open haard plotseling duurder dan de bedoeling is. Velen laten het ding verder maar ongebruikt. Sommigen echter verstaan de tekenen van de tijd nog niet helemaal en willen de open haard toch blijven gebruiken. Ten koste van wat dan ook.

Een aantal mensen heeft inmiddels de weg naar het bos gevonden. Eerst werd er, zonder overleg met wie dan ook, gesprokkeld. Zo in de trant van „dat gebeurde toch vroeger ook”. Steeds verder moest men het bos in om afgevalen takken bijeen te rapen om ze vervolgens in de achterbak

Energieschaarste in Nederland: vroeger konden zulke stapels hout ongestoord maanden in het bos blijven liggen; tegenwoordig moeten ze heel snel op de vrachtwagen om diefstal te vermijden (foto Wim K. Steffen)

van de auto te laden. Maar eens houdt de voorraad op. Voor sommigen geen bezwaar. Van die mooi op maat gezaagde stammetjes („ze liggen daar toch al weken”) worden vervolgens meegepakt. Totdat de zaag wordt meegenomen en de hedendaagse gezelligheidsmens zich aan het bos zelf tegoed gaat doen. Heel wat boswachters hebben al met schrik moeten vaststellen dat tegenwoordig geen boom meer veilig is.

Heeft de energiecrisis waarover iedereen spreekt het Nederlandse bos bereikt? Het lijkt er veel op. Of is het een uit de hand lopen van een stuk westerse welvaartsmaatschappij, waarin het allemaal niet op kan en de mensen tot schrok-op van hun eigen wereld zijn geworden?

Frits Maas

De echte energiecrisis

De echte energiecrisis wordt het wel genoemd. En met recht. Het gaat om de miljoenen en miljoenen in allerlei armenlanden van Afrika, Azië en Latijns-Amerika, die al lang geen kans meer zien om ook maar iets van hun uiterst karig inkomen aan energie te besteden. In talloze dorpen in de Derde Wereld is er noch gas, noch elektriciteit. Olie of benzine moet van ver worden aangevoerd, is duur en dus letterlijk onbetaalbaar voor veel gezinnen. Toch moet er gekookt worden, toch moet de hut af en toe verwarmd worden. Hout, sprokkelhout, is in vele situaties eigenlijk de enige aanwezige brandstof.

Vrouwen en kinderen hebben meestal de taak om dat hout bijeen te brengen. Maar bij een zich geleidelijk uitbreidende bevolking is er lang niet altijd voldoende hout aanwezig. De straal, waarin het rond het dorp moet worden gezocht, wordt steeds groter. Op den duur gaat de aanvoer van sprokkelhout zoveel bezwaren opleveren, dat de onderste, nog levende, takken van bomen en struiken worden meegenomen als brandhout. Daarna de takken daarboven. Daarna... tot de boom of de struik er helemaal aan is.

Zulk soort situaties leiden het begin van een algehele ontbossing in de streek in. Met alle gevolgen vandien. Want juist de bomen en de struiken maken in veel ontwikkelingslanden het klimaat nog enigszins aanvaardbaar. Die bomen en struiken houden ook de grond vast. Zonder bomen en struiken ligt erosie op de loer, het wegspoelen/wegwaaien van de bovenste, meest vruchtbare laag van de aarde. Na de erosie volgt de verwoestijning: de mensen moeten uit zulk soort gebieden vertrekken.

Allerlei andere elementen spelen in dit soort energiecrisis mee. Zo is er het bekende feit, dat de bewoners in zulk soort heel arme streken er wel toe over gaan koemest te verbranden. Maar die mest zou eigenlijk heel zorgvuldig moeten worden opgevangen om over de akkers of de tuinen te worden verspreid. Ook is er het verschijnsel, dat heel veel

energie verloren gaat door de weinig efficiënte manier van stoken. Niet zelden wordt er tussen een paar bijeengelegde stenen vuur gemaakt. Daar wordt de pan of de ketel opgezet. Er gaat dan vaak 70 tot 90% van de energie ongebruikt de lucht in. Natuurlijk zijn er wel redelijk eenvoudige kacheltjes die in de Derde Wereld bruikbaar zijn. Het nuttig effect van het stoken met hout zou dan zeker sterk kunnen worden verhoogd. Maar als er in een gemeenschap, in een gezin nauwelijks geld is om voedsel te kopen, wie zou dan zo'n kacheltje moeten betalen?

Deze zomer is in Nairobi, Kenya, weer eens zo'n heel grote internationale conferentie van de Verenigde Naties gehouden. Het ging over energie. Het ging heel vaak over energie in de ontwikkelingslanden. De groten der aarde hebben er heel verstandige woorden gesproken. De journalisten hebben er heel serieus over gerapporteerd. Maar de theorie klopt in zulke gevallen beter dan de praktijk: het groen in de Derde Wereld wordt voorlopig nog gewoon opgestookt. De pan met eten moet gekookt worden. Als er tenminste nog eten is...

F.M.

We beseffen niet hoe rijk we in ons land nog zijn: in tal van landen moeten de mensen urenlang lopen om nog wat hout als brandstof te sprokkelen (foto Chris Pennarts)

Het was een vredige Drentse zondagmorgen en mijn wandeling zat er bijna op, de hei stond in bloei en de konijntjes keutelden onbezorgd rond. Toen zag ik hem, een magere man, etwat gebogen, op de houten leuning van de brug staan. Sober gekleed, maar met een opvallend zware zwerfkei in zijn handen, zorgvuldig vastgeknoopt met een touw aan zijn nek. Een beeld dat je even verwerken moest, ik dacht na: Deze man stond op het punt zich in het water te werpen, jakkes... ik was getuige van een zelfmoordpoging.

Ik keek naar het watertje, het leek me niet dieper dan een kleine meter. Ik stapte op de man af: „Neem me niet kwalijk, maar vijf kilometer verder is een kanaal, dat is wel acht meter diep, lijkt U dat niet geschikter?” De man draaide zijn hoofd en keek me met holle ogen aan: „Denkt U?” Moedeloos stapte hij van de brugleuning: „Alles zit mij ook altijd tegen”. Hij wilde de steen neergooien, maar oesefte bijtijds dat hij eraan vastzat. Hij schoof de lus wat groter, trok zijn hoofd eruit en legde de steen voorzichtig op de grond: „Ik heb er zo naartoe geleefd... maar mij lukt nooit wat!”

„Kop op” zei ik opgewekt, „Zo erg kan het toch niet zijn, we hebben allemaal wel eens van die dagen dat het wat tegenzit, zullen we een kop koffie gaan drinken?” Hij keek nog even naar de steen en fluwde hem met zijn voet van de brug af. Een plons en de lus bleef hrijven.

Het cafeetje even verderop, ging net open, we waren de eerste gasten van de slaperige ober: „Koffie zeker, even wachten, ik ben het aan het zetten”.

We zaten een tijdje zwijgend tegenover elkaar, ik wilde vragen: „Is Uw vrouw soms weggelopen?”, maar belacht dat dat bij een van mijn vrienden juist aanleiding had gegeven tot uitbundige vreugde en bezon me op een betere vraag.

„Wilt U niet weten waarom ik daar niet in het water wilde springen?” was hij mij toonloos voor.

Ik knikte.

Hij legde zijn hoofd op zijn armen: „Ik ben een nummer, gewoon maar een nummer, een paspoortnummer, een rijbewijsnummer, een telefoonnummer, overal en voor iedereen ben ik een nummer”.

Ik herinnerde me dat een maand geleden mijn auto was gestolen en de politie mij vroeg: „Wat is het voor een auto?”

„Een telg uit de Ford-familie”, had ik geantwoord: „Een beetje bruin, hij wil altijd starten, nooit kuren, rijdt zuinig en nog geen plekje roest”.

„Het kenteken graag”, zei de zware politieman zuchtend.

„Dat weet ik niet en mijn papieren liggen in het dash-board kastje, dus ik kan het ook niet voor U nakijken”.

„Dan kunnen we weinig voor U doen”, zei de agent en klapte zijn boek dicht.

We kregen koffie: „U kunt straks afrekenen bij de kassa, U bent tafel zes”.

De magere man tegenover me kromp verder tussen zijn armen: „Zie je wel, nu ben je weer tafel zes, de hele dag ben je een nummer... bij de bakker roepen ze al, heeft U een nummertje getrokken...”

Hij herhaalde een paar grove vloeken. „Denk er een beetje aan”, fluisterde ik: „Het is zondag”.

„Ja, zondag, de negentiende”, schreeuwde hij: „Ga maar door, eerst had je nog Karel de Grote, Karel de Stoute, Karel de Kale, maar bij de Lodewijks ging het al mis, Lodewijk de twaalfde, de dertiende, de veertiende, de vijftiende en vanaf toen was er geen hoven meer aan, iedereen kreeg een nummer”.

De warme koffie deed bij mij zijn verhelderende werk: „Hoe heet U eigenlijk?”

De man schoot overeind: „U wilt weten hoe ik heet? ... U wilt echt weten hoe ik heet? ... Meent U dat?”

„Ik heet... ik heet, mijn naam is... het begint met een drie... of nee, met een twee, godsamme, nee ik heet Jan, Jan de Vries, JAN DE VRIES...!”

Ik liep naar de telefooncel en pakte een telefoonboek, ik zocht tussen de krullende bladen naar de V.

„Maar goede man, luister nu eens, ik kijk hier bij de V, er zijn er wel tachtig met de naam De Vries, drieëndertig heten J. de Vries, wat is daar nu zo bijzonder aan, wat tob je toch met je nummer, er is bijvoorbeeld maar één De Vries, Zomerlustlaan 12 en maar één De Vries die jouw gironummer heeft en dat ben jij”.

Het bleef lang stil, ik bestelde nog maar een kopje koffie. Toen ik dat had leeggedronken keek Jan me indringend aan: „Zijn er wel tachtig Jan de Vriezen en er is niet één met MIJN gironummer?”

Weer verdween hij in diep gepeins, maar zijn gezicht vertoonde trekken van bevrediging. Ik had vreugde gebracht in dit verdorde hart, ik zag kleur op zijn wangen verschijnen, hij greep zijn kopje koffie en goot de inhoud trillend over zijn borst.

Plotseling stak hij zijn armen in de hoogte: „Ik ben niet zomaar een naam” schreeuwde hij, „Ik ben een nummer en dat nummer heeft niemand, dat nummer is van mij alleen, dat is uniek, die andere Jan de Vriezen kunnen doodvallen, ik ben een nummer!”

Hij sprong op, zijn stoel viel, hij dansde naar buiten, ik zag hem over het bruggetje huppelen, hij keek niet eens meer naar het water!

Ik liep naar de kassa waar een meisje opkeek uit haar Vlinder-reeks-boekje: „U bent zeker tafel zes!”

Ik knikte vol trots.

Willy Lohmann
gironummer 45 54 82

Alan Alda: „Vriendschap is net zo belangrijk als liefde ”

Alan Alda (45), de ster uit de televisie-serie *Mash* (hij speelt de rol van cynische chirurg „Hawkeye” Pierce), wordt steeds meer bekend als filmacteur. Voor hij aan *Mash*, dat het tiende jaar ingaat, begon had hij al belangrijke toneel- en filmrollen gespeeld, maar zijn grote doorbraak kwam toch met *Mash*. Hij is hier al te zien geweest in de film „California Suite” naast Jane Fonda, en in „The seduction of Joe Tynan” waarvoor hij zelf het scenario schreef. Om zijn laatste film „The four seasons” te introduceren, reisde hij heel Europa af. Ik was zo gelukkig om, samen met twee collega's, een gesprek te kunnen voeren met deze beminnelijke en intelligente Amerikaan. Een gesprek over acteren en vriendschap, over regisseren en begrip voor elkaar, en zo nog het een en ander.

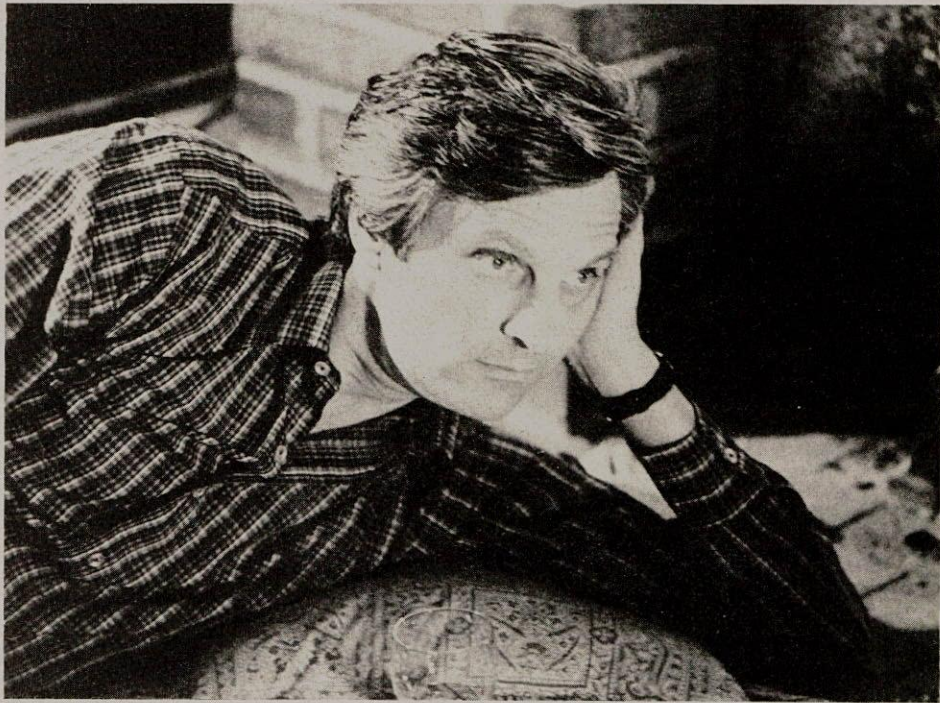
„Er bestaat een heel goede verstandhouding tussen de schrijver Alan Alda en de regisseur Alan Alda. We kunnen het goed met elkaar vinden en we gaan overal samen naar toe (grijns).

Denken als schrijver is natuurlijk heel anders dan denken als regisseur. De schrijver bedenkt wat er gebeurt en de regisseur bedenkt hoe het eruit moet komen te zien. Die vertelt het verhaal voor de camera. Die moet alles wat de schrijver bedenkt, uitkristalliseren tot er herkenbare beelden uit ontstaan. Soms komt het tot spanningen tussen de twee figuren in me, doordat de schrijver gek is op woorden, en de regisseur op beelden. Maar op die manier haal je wel het beste uit alle twee.

Natuurlijk zitten er dingen in wat je schrijft en verfilmt, die je zelf hebt meegemaakt. De reden waarom ik over vriendschap in „The four seasons” schreef, was omdat ik meer van vriendschap af wilde weten. Ik wilde die emotie onderzoeken. En natuurlijk in eerste instantie doordat ik iets mee had gemaakt met een goeie vriend van me. Ik speelde, net als ik in de film doe, de rol van rechter in dat speciale geval, en dat hield me bezig. Hoe ver moet je gaan met vriendschappen? Mag je oordelen, of moet je alleen aanvaarden dat de ander is zoals hij is, met al zijn hebbeligheden? Waarom zijn mensen bevriend, wordt dan de eerste vraag die je jezelf stelt. Volgens mij is vriendschap in het leven net zo belangrijk als liefde.

Jack in de film probeert voortdurend greep op zijn vrienden te krijgen, en greep op de situatie waarin hij zich bevindt. Omdat hij bang is dat hij, als hij die greep verliest, alle contact kwijtraakt. Het is een soort angst voor de realiteit. Je heb er sterke zenuwen voor nodig, om gewoon te kunnen aanzien dat dingen gebeuren zoals ze gebeuren, zonder dat je kunt ingrijpen. De meeste mensen probe-

zijn, zich blootgeven, maar met al het analyseren dat hij doet blijft hij zelf zo gesloten als een pot. Dat doen veel mensen en dat bedreigt de vriendschap. In vriendschappen moet je een beetje durven uitleveren en kunnen accepteren. En het risico nemen dat je niet weet hoe het af zal lopen met die vriendschap. Ik heb maanden met ideeën voor de film rondgelopen voordat ik ze echt op ging

Alan Alda privé

ren de situatie naar hun hand te zetten, uit angst om te zien hoe de zaken er werkelijk voor staan. Daarom herkennen zoveel mensen zichzelf in het karakter dat ik voor mezelf heb geschreven.

Voor mij was 't ook gek om in te zien, dat ik het eigenlijk zelf was die ik daar beschreef. Ik vroeg af en toe aan mijn vrouw: zo en zo komt Jack er uit te zien, herken je daar wat in? En dan riep ze altijd: Ja, jou! Ik dacht voortdurend dat ik over iemand anders schreef, maar dat was niet zo. Ik leg mezelf voortdurend onder de loep, in de film maar in werkelijkheid ook hoor. En dat doe ik ook met andere mensen. Hoe zitten ze in elkaar en hoe kan ik daar het beste mee overweg. In de film roept Jack voortdurend tegen iedereen dat ze open moeten

schrijven.

Humor schrijven is leuk: ik weet altijd dat wat ik aan humor verwerk in mijn scripts, echt leuk is. Ik hoor het in mijn achterhoofd en moet er dan om lachen. Soms hebben de acteurs die de scène moeten spelen, onmiddellijk door wat ik bedoel en hebben meteen de goeie toon te pakken. En soms moeten we er eerst over praten, voor het precies zo wordt als ik in mijn hoofd had toen ik het schreef.

Soms hebben we andere opvattingen over wat er onder de oppervlakte gebeurt bij zo'n scène. Maar ik heb het geschreven, en het wordt uiteindelijk toch zoals ik het in mijn hoofd had.

Acteurs die een beetje kunnen schrijven, zouden volgens mij heel interessante verhandelingen kunnen

schrijven over hun ervaringen, omdat ze een heel fundamenteel begrip hebben van wat er op het toneel of op de set gebeurt. De acteur moet willen wat het karakter dat hij speelt wil. Zich niet alleen kunnen verplaatsen, nee echt willen wat zo'n man of vrouw wil. Macht bijvoorbeeld, al weet hij dat hij er moorden voor moet plegen. Dat vereist meer dan alleen maar inlevingsvermogen. Hij moet zelfs vinden dat hij er recht op heeft. Ik ben nooit op een toneelschool geweest, maar deze theorie kun je in allerlei beroemde boeken over acteren tegenkomen.

Mijn dochters willen ook actrice worden. Twee van hen hebben een kleine rol in mijn film. 't Is fantasistisch om je eigen kinderen te registreren, zowel voor de regisseur in je als voor de vader in je. Ik ging precies zo met ze om als met de andere leden van het gezelschap, en ze reageerden ook precies zoals de anderen. Ik was zo trots op ze, ik vond ze zo geweldig! En 't is natuurlijk een prachtkans voor ze, om hun carrière mee te beginnen.

Zelf heb ik ook heel vroeger met mijn vader, Robert Alda, gewerkt in een film. Er speelde zelfs nog een klein gedeelte van hier in Amsterdam. Mijn vader wilde eigenlijk dat ik chirurg zou worden. Een klein beetje heeft hij dan zijn zin gekregen, als je aan Mash denkt (weer zo'n hartveroverende grijs).

In Mash krijg ik eigenlijk alle kansen. Ik kan serieus zijn en ik krijg toch ook heel veel grappen. Met Mash hebben we de bedoeling gehad om de gevolgen van de oorlog te laten zien. Er komt heel bewust geen enkele oorlogsscène in voor. Oorlogsfilms, waarbij het opwindende jacht-element breed wordt uitgemeeten, zijn er al genoeg. Wij willen het publiek confronteren met de mensen achter de schermen van de oorlog, die direct met de gevolgen te maken hebben.

Waarom ik zo'n succes heb? Dat komt natuurlijk in de eerste plaats doordat ik zo geweldig ben, ten tweede doordat ik erg veel geluk heb, ten derde doordat ik ontzettend hard werk en elke kans benut die ik krijg en doordat ik altijd met hele goeie mensen heb kunnen werken."

Het gesprek is ten einde tot mijn spijt, ik had nog veel meer vragen, maar de volgende gegadigden staan al voor de deur te dringen. Ik geef Alan Alda een foto van hemzelf, en vraag om een handtekening voor mijn zoon.

„Natuurlijk” zegt hij onmiddellijk. „Hoe heet hij?”

En hij schrijft achter op de foto: To Alexander Peace!

Alan Alda

Leo van Opzeeland

in 't kort

Alan Alda schreef en regisseerde „The four seasons”, waarin hij ook één van de zes hoofdrollen speelt. Het is het eigentijdse verhaal van drie bevriende echtparen uit de goede klasse, die twee maal per jaar met vakantie gaan en zich tijdens die reisjes realiseren, hoe waardevol een goede vriendschap toch is in het leven. Die vriendschap wordt op de proef gesteld, als één van de drie mannen besluit te scheiden, omdat hij zijn leven met zijn huidige vrouw onzegbaar saai is gaan vinden, en een nieuwe, jonge bruid in het gezelschap introduceert. De twee andere stellen reageren aanvankelijk afwijzend, begrijpen niet goed hoe zoiets mogelijk is in zo'n hecht groepje mensen. We maken de lotgevallen van de zes mee gedurende vier seizoenen. Langzaam maar zeker wordt de nieuweling geaccepteerd, de verlaten vrouw vindt haar weg op den duur, en wat stand houdt is toch de vriendschap. Razend knap gespeeld door niet de eerste de beste cast: naast Alan Alda staan Carol Burnett, Rita Moreno, Jack Weston, Len Cariou en Sandy Dennis. Ook de beide oudste dochters van Alan Alda spelen een kleine rol in de film. 't Is lachen om de situaties en de woordgrappen, maar er komt toch ook een groot aantal keren een stuk ernst en diepgang aan te pas, waardoor de film lang blijft hangen.

Een komisch-dramatische scène uit „The four seasons”

„Gekkenbriefje” van de Nederlandse regisseuse Olga Madsen is al eens op de televisie geweest, en voor de mensen die de film toen gemist hebben, gaat hij nu in de bioscopen draaien. Het verhaal speelt zich af in 1947, als Nederland troepen naar Indië stuurt. De student Willem van Jossen krijgt een oproep, maar voelt er niks voor om naar een koloniale oorlog te worden uitgezonden. Hij is niet principi-

pieel tegen het leger, en wil dus niet weigeren, maar zoekt wel middelen om zijn dienstdadigheid op zijn eigen manier door te brengen. Eenmaal in dienst doen zich incidenten voor, waardoor Willem tenslotte in het militair neurose-hospitaal terecht komt. Daar maakt hij kennis met een joodse kollega-soldaat, die hem op de hoogte brengt van het bestaan en de mogelijkheden van het zogenaamde „gekkenbriefje” (de S5-klassifikatie). Een boeiend onderwerp, de gewetensstrijd van een jonge soldaat, maar het is gegoten in een film zonder enige spanning en van een vlakke zwaarwichtigheid. Hoofdrolspeler Esgo Heil, nog op de toneelschool, overtuigt niet echt en zijn medesoldaten spelen allemaal nog een tikje slechter.

Voorafgaand aan de film wordt „Indonesia calling” van Joris Ivens vertoond uit 1946.

Koning Arthur (Nigel Terry) en zijn bruid Guenevere (Cheri Lunghi) aan de maaltijd in „Excalibur”

In „Excalibur” schildert regisseur John Boorman (Leo the Last, Deliverance) in breed-uitgemeten scènes de geschiedenis van Koning Arthur, het zwaard in de steen, het slot Camelot, de ridders Lancelot en Parival, de jonkvrouw Guenevere en nog een hele stoet andere historische figuren uit de vroege middeleeuwen. 't Is al met al een woest sprookje geworden, schitterend van aankleding en verlicht door de aanwezigheid van de tovenaars Merlijn, die als een rode draad door het hele verhaal loopt. Nicol Williamson speelt deze belangrijke rol gedragen, maar soms ook met een noodzakelijk vleugje humor. Een prachtig werkstuk, heerlijk om naar te kijken.

L.v.O.

oorlog: onbewaakt ogenblik

Geen blad voor de mond (5)

1971: de Vlasakkers weer in de greep van het roomse gezag

„Wij probeerden echt vormingswerk te doen. Dat wil zeggen: wij probeerden de bezoekers ruimte te bieden om zichzelf te zijn, om kritisch tegen hun eigen leefmilieu plus de hele samenleving aan te kijken en dienovereenkomstig te handelen. Het bestuur prefereert van nu af een benadering die kwa methodiek volkomen in de lucht hangt en die kwa ideologie een instemming betekent met de gevestigde systemen van kerk en krijgsmacht.”

Aldus de vier ontslagen stafleden van het RK-Vormingscentrum voor militairen „De Vlasakkers” in een rondschrijven van april 1971.

Oud-aalmoezenier Philip Stein staat, tien jaar later, nog steeds volledig achter deze brief. Als ik hem aan deze tekst herinner, reageert de vriendelijke en bedaarde Stein verbitterd: „Wat wij geduldig hadden opgebouwd werd op een schandalige manier om zeep gebracht. Waarom? Te bedreigend, maar vooral niet rooms genoeg.”

Vóór het begin '71 tot een openlijk konflikt kwam rommelde het, veronderstel ik, ook al. Kun je daar iets over zeggen?

Met Pasen '71 heb je de afzetting van de staf gehad. Daarvoor was er natuurlijk al de nodige spanning. Eigenlijk is die er altijd wel geweest. Kijk waar Vriens (de hoofdlegeraalmoezenier; W.H.) tenslotte mee aan kwam dragen dat wij het niet goed deden, niet rooms-katholiek en militair genoeg waren of zelfs anti-rooms en anti-militair, dat verwijt leefde al veel langer bij allerlei aalmoezeniers en ook bij Vriens zelf. Diverse aalmoezeniers, laten we maar zeggen van het traditionele stempel, waren vrij scherp anti-vormingswerk c.q. anti ons team. Die zaten er voortdurend over te modderen onder elkaar en waarschijnlijk ook tegen de hoofdaalmoezeniers. Wij als staf gingen nooit naar de hoofden van dienst toe om te informeren of er misschien iemand geklaagd had. Dan hoor je opeens dat er een heleboel geklaagd hadden. Namen werden er niet genoemd. „Men” vond dit en „men” vond dat, „men vond binnen de geestelijke verzorging” en „de aalmoezeniers zijn het niet eens met de lijn die de Vlasakkers volgt”. Je kan dus wel zeggen dat er in de loop der jaren bij een aantal aalmoezeniers verzet gegroeid was tegen de cursusleiding van de Vlasakkers.

Van de kant van de deelnemers?

Van de doorsnee kursisten hoorde je nooit wat. Misschien wel van enkele groepen, zoals uit de marine toentertijd en de KMA niet te vergeten. Bij die KMA-mensen kwam je er bijna niet door heen. Die zeiden nooit wat ze echt dachten. Die dachten altijd alleen als kollektief en je mocht nergens aankomen.

Toch, in z'n algemeenheid gesproken, kun je zeggen dat de kritiek op ons werk niet van de kant van de

Philip Stein in 1971 ...

...en in 1981.

deelnemers kwam. Integendeel.

Waarover struikelden diverse aalmoezeniers nu eigenlijk? Was het de aanpak?

De aalmoezeniers kwamen er vaak bij zitten. Wij probeerden hen, tussen de bedrijven door, uit te leggen wat we deden en vooral waarom we het

deden. De aalmoezeniers maakten ons vaak het verwijt dat wij, als we ergens over spraken, altijd onmiddellijk de kritische kant inbrachten in plaats van de traditionele. Dat viel hen altijd op. Net zo goed als het ons opviel, dat vele aalmoezeniers altijd die andere kant pakten. Wij zeiden dan dat het ons, maar ook de deelnemers, interessanter leek om juist de andere kant eens nader te bekijken. Om de scherpe kanten te nemen en niet de gladde, die ze al honderden keren hadden gehoord. Voor dat laatste hoef je niet naar een vormingscentrum.

In die tijd lieten jullie de deelnemers ook nog wel eens straatenuêtes houden. Daar ontstonden moeilijkheden over?

Het houden van straatenuêtes en interviews was een cursusopzet waar we als staf achter stonden. Het was eigenlijk de deelnemers loslaten, hen aan zichzelf overleveren en kijken waar ze uit eigener beweging mee terugkwamen. Met het verzamelde materiaal maakten ze onderling een verslag of goten het in een of andere ludieke vorm. Dat brachten ze dan vervolgens in de cursus, zodat anderen dat ook konden beoordelen. Op een gegeven moment werden op straat enquêterende militairen aangehouden door de marechaussee. De jongens stelden vragen aan voorbijgangers over het zenden van militairen naar Suriname en over meningen ten aanzien van dienstplicht en dienstweigering. De deelnemers waren gewoon bezig met cursusopdrachten.

De minister van defensie, Den Toom, vond dat anders helemaal niet zo gewoon. Eind 1969 verbood deze minister (op een verzoek om toestemming van hoofdlegeraalmoezenier P. Vriens) deze door de cursusleiding van de Vlasakkers gehanteerde methodiek. De motieven voor deze weigering waren:

– De krijgsmacht staat toch al aan negatieve kritiek bloot.

– Men laat militairen op die manier politieke discussie uitlokken.

– Men brengt militairen zo ongewild „in situaties die op gespannen voet kunnen staan met de krijgstuicht.”

Dat was toch wel een zeer bekrompen opvatting voor een minister van defensie. Wat dat betreft waren de opvattingen van minister De Jong, zoals uit dat artikel met ds. Diekerhof blijkt (zie EGO juni/juli-nr. 1981;

W.H.) wel wat ruimer. Den Toom was gewoon een rechtlijnig figuur, die beslist de ruimte niet kon opbrengen voor kritiek binnen de krijgsmacht. Kritiek die men later, door de druk der omstandigheden en de VVDM, wel de krijgsmacht binnen moest laten. De vormingscentra hebben waarschijnlijk op dat punt de spits afgebeten.

Ondanks dat verbod werd er toch weer een enquête gehouden. De minister werd kwaad.
Precies kan ik me dat niet meer herinneren. Ik geloof dat het vragen betrof over de problematiek rond een nucleaire oorlog. Wel weet ik nog heel goed, dat Vriens zenuwachtig heen en weer pendelde tussen de minister in Den Haag en de staf van de Vlasakkers in Amersfoort. Vriens probeerde met beide partijen zoete broodjes te bakken en loste daarmee het probleem natuurlijk niet op.

Augustus 1970 werd er door hoofdlegeraalmoezenier Vriens een advieskommissie (bestaande uit Vriens, 7 militairen en 1 burger) ingesteld. Drie leden van de commissie kregen als opdracht, via gesprekken met julie, erachter te komen:

- Wat het team verstaat onder *katholiek*?
- Wat het team verstaat onder *kreatief*?

Dat waren ook de twee draaipunten in het hele konflikt: het katholiek zijn en de manier van omgaan met creativiteit. Dat RK-stempel interpreteerden wij, in hun ogen, veel te ruim. Eén soort rooms-katholiek bestond volgens ons niet. Zij snapten niet, dat je RK op duizenden manieren kon zijn. Ze er-

Eind 1970 begin '71 ontstaat er opnieuw beroering binnen de Rooms-katholieke geestelijke verzorging: na de rel rond haar tijdschrift G-3 (zie EGO aug/sept '81) ontbrandt er nu een konflikt rond de Vlasakkers. Is het RK-vormingscentrum voor militairen, De Vlasakkers te Amersfoort, nog wel katholiek genoeg?

Er heerst ontstemming over het feit, dat de bezinningsdagen niet meer met eucharistievieringen worden afgesloten. En dat de kapelruimte wordt gebruikt voor vrije expressie, doet voor velen helemaal de deur dicht. Het bestuur, onder voorzitterschap van hoofdlegeraalmoezenier Dr. P. Vriens, grijpt in en eist van de vier vormingsleid(st)ers (aalm. Huub Horbach, Theo Huisman, Ria Klaver en aalm. Philip Stein), dat ze het werk in meer katholieke zin ombuigen.

Tegenover de Amersfoortse Courant (15-4-'71) verklaart de penningmeester van het bestuur, de heer A. M. van Leyenhorst, dat de gerezen problemen slechts één oorzaak hebben: financiële moeilijkheden. Hij zegt woordelijk: „Niemand heeft het cursusteam gedwongen. We zijn gedwongen door financiële moeilijkheden, we moesten op bescheiden schaal gaan werken. En dat weten ze!” Die „ze” zijn de, dan nog overgebleven, vier vormingsleid(st)ers. Zij stellen in een rondschriven

gerden zich ook aan het feit, dat de kapel als creativiteitsruimte was ingericht. In de kapel stond en hing wat de deelnemers met hun handen hadden gemaakt tijdens de bijeenkomsten. In de ogen van het bestuur en de commissie had dit echter niets te maken met rooms-katholiek vormingswerk. De gesprekken verliepen dan ook vrij moeizaam en veelal volkomen langs elkaar heen. Twee totaal verschillende werelden.

Wat was uiteindelijk het advies van deze commissie?

Het kwam er op neer dat er heel anders gewerkt moest worden en dat er anders voor ons geen plaats meer was.

Hoe moest er dan gewerkt worden?

Ze wilden liever de kant uit van lezingen en inleidingen vanuit de kerk of de krijgsmacht door iemand die het allemaal zo goed weet. Iemand komt dus vertellen hoe je het allemaal moet bekijken en doen. Dat vonden zij vormingswerk en binnen die kaders moesten wij gaan werken. Wij zeiden steeds dat we niet anders konden en wilden werken dan op de wijze zoals wij vormingswerk bedreven. Overal in het vormingswerk ligt er niets van te voren op tafel voor je met een groep begint. Doe je dat wel dan is dat een belemmering voor het vormingswerk. Per definitie is vormingswerk iets waarbij de mens zich

dat de oorzaak een heel andere is: „Reden van afwijzing: Wij probeerden echt vormingswerk te doen”.

In een interview met de Volkskrant verduidelijkt hoofdlegeraalmoezenier Vriens enkele weken later (1-5-'71) het standpunt van het Vlasakkersbestuur. De aap komt uit de mouw: „Wij willen dat het vormingswerk duidelijk de signatuur draagt vanuit de geestelijke verzorging; dat gebeurde tot nu toe te weinig. Ik dacht dat vormingswerk met een katholieke signatuur, waarbij dus ook geloofszaken aan de orde komen, belangrijker is dan vormingswerk over algemene zaken, die bij de mensen ter sprake komen.”

Het kursusteam kan en wil niet voldoen aan deze eis van het bestuur, waarop men wordt verzocht met ingang van 1 juni te vertrekken. Het konflikt is te hoog opgelopen om nog bijgelegd te kunnen worden, zodat inderdaad op 1-6-1971 de vormingsleiding van het toneel verdwijnt. De eigen aalmoezeniers van de kazernes begeleiden vanaf die tijd de vormingsbijeenkomsten op de Vlasakkers en ... de kapel wordt weer als kapel ingericht.

Over dat konflikt gaat dit vijfde artikel uit de serie „Geen blad voor de mond”. Het is een gesprek met één van de toenmalige hoofdrolspelers, de nu 60-jarige ex-legeraalmoezenier Philip Stein.

vrij moet kunnen uiten en die vrijheid konden en mochten wij niet opgeven. Wij konden dus onmogelijk binnen de door hen gestelde kaders gaan werken.

Er volgde toen ontslag?

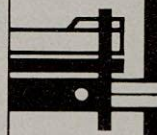
Formeel was het geen ontslag, maar we mochten het werk niet meer langer doen op de Vlasakkers. Feitelijk was het hetzelfde als ontslag.

Was er ook nog steun voor jullie opvattingen?

Van de kant van de aalmoezeniers was het een duidelijke minderheid, die het met ons eens was. Van zo'n 80 à 90% van de aalmoezeniers ondervonden we geen enkele steun; die deden alleen maar moeilijk en dan ook nog vaak achter je rug. De steun kwam vooral uit de hoek van de vormingswereld, wel zowat uit alle delen van het land. Van invloed is

g.v.: klippendienst

vaste prik

► dat echter niet geweest, behalve misschien voor ons zelf. Het gaf ons in ieder geval nog het gevoel dat we juist zaten.

Alles overziende was het géén konflikt met de politieke en/of de militaire leiding?

Dat is juist, ja. Het was een konflikt tussen de kursusleiding aan de ene en de hoofdaalmoezeniers en het bestuur van de Vlasakkers aan de andere kant. Zonder enige twijfel stonden de hoofdaalmoezeniers wel onder druk van de politieke en de militaire leiding. En onder die druk meenden de hoofdaalmoezeniers, dat ze hun mensen dan maar moesten bijsturen of eruit gooien. Het was een intern konflikt.

Maar dat is toch een keuze geweest van de hoofdaalmoezeniers en het bestuur van de Vlasakkers?

Ja natuurlijk is dat een keuze. Vriens c.s. hadden ons moeten verdedigen tegenover alle kritiek van buiten, tot in de hoogste regionen toe. Wie weet hadden ze daar nog een heleboel sukses mee gehad ook.

Waarom denk je dat dat niet is gebeurd?
Angst, heel duidelijk.

Vanwege angst overgaan tot zelfcensuur? Dat is nogal wat.

Ja en toch zou je dat inderdaad kunnen zeggen. Steeds proberen de mensen in toom te houden. Lukt dat niet meer, dan moeten ze maar weg en zet je anderen in hun plaats. Dat was dan een maatregel die de hoofden van dienst erg speet, zoals ze ook in ons geval zeiden „We kunnen niet anders”. Mijns inziens hebben ze nooit dusdanig onder druk gestaan, dat ze dit soort maatregelen wel moesten nemen. Dat hebben ze mij althans nooit duidelijk kunnen maken.

Verdragen vormingswerk en krijgsmacht elkaar eigenlijk wel?

Er zitten ingebouwde spanningen in. De krijgsmacht blijft toch een instituut, waar je van hogerhand de dingen opgelegd krijgt, of dat nu goed is of niet. Binnen zo'n autoritair instituut iets veranderen – wat nu eenmaal een effect kan zijn van vormingswerk, dat immers bewustwording van mensen beoogt – blijft een moeilijke zaak.

Het R.K.-vormingscentrum voor militairen „de Vlasakkers” in Amersfoort.

verwachten, dat ze zich onafhankelijk opstelt ten opzichte van de krijgsmacht. GV-ers zijn immers geen militairen.

Ja, dat dit helaas niet altijd gebeurt heeft mij ook hevig teleurgesteld.

De geestelijke verzorging laat zich in dat geval zijn aparte plaats ontnemen?

Ja, zonder meer. Wat Diekerhof en anderen hebben verkondigd, dat is eigenlijk ontzettend waar. Het evangelie ... (aarzelt) ... ja, nu ga ik evangelisch praten en eigenlijk staat me dat ontzettend tegen, omdat dat meteen verkeerd begrepen wordt ... maar dat evangelie roept juist op tot een zelfstandige houding en ... (aarzelt opnieuw) ... die man van Nazareth die verkondigde juist, ten koste van zijn eigen leven, de vrijheid van geweten en handelen zoals jij dat zelf ziet en ... (zacht) ... met een beroep op die man word jij nu de dienst uitgetrapt of als aalmoezenier in je vrijheid beperkt. Dat is toch een krankzinnige omkering van wat er eigenlijk zou behoren te gebeuren?

Wim Heij

EGO: hoogtepunt in leesgenot

soldaten: de meest geschikte ondergeschikten

nullijn: schrikdraad

bewapening: loopvermogen

afzwaaien: afgewerkte gasten die ontsnappen

leiding geven: de boventoon voeren

traangas over Johannesburg

formatie: iemands wandelgangen nagaan

voor een auto met chauffeur heb je 'n kruiwagen nodig

ook de laatste soldaat wil onbekend blijven

coalitie: wild overstekend

't zijn de buitenbeentjes die de gang erin houden

steeds meer verslaggevers willen vragen bij hun antwoorden

neutronenbom: spaart de mens en doodt de geest

de mannen die de teugels in handen hebben waren vroeger cowboy

de mens staat voor niks

vredesbeweging: vaart minderen spaart kinderen

Reagan: onze veiligheidspal

EGO: donderslag bij heldere hemel

Het menselijk element in het leger

De Stichting Humanistisch Thuisfront, dat is de zeg maar „exploitatie-maatschappij” van de Humanistische Militaire Tehuizen, pretendeert een menselijk element in de krijgsmacht te zijn. Maar hoe kan dat nu? De krijgsmacht is een organisatie, die zich voorbereidt op het voeren van een oorlog. Weliswaar rekent men er algemeen op dat juist doordat we ons voorbereiden de werkelijke oorlog wordt voorkomen – de eventuele vijand durft dan eenmaal niets te beginnen – iedereen die in de krijgsmacht zit wordt dagelijks met deze gruwelijke voorbereiding geconfronteerd. En aan het voeren van een oorlog is niets menselijks.

Het humanisme kenmerkt zich door begrippen als vrijheid en gerechtigheid – juist voor het individu –, verdraagzaamheid, eerbied voor de menselijke waardigheid, medemenselijkheid en zelfontplooiing. Juist in de krijgsmacht worden de mensen – zowel dienstplichtigen als beroeps – in situaties gebracht, waarin de menselijke waarden en normen en de vrije menselijke vermogens, niet geheel tot hun recht komen. In de krijgsmacht kunnen mensen in de knoop raken door de opdracht, die tenslotte is gericht op het eventueel toepassen van maximaal geweld op een schaal, die ons voorstellingsvermogen te boven gaat. Of men raakt in de knoop met het eigen geweten door gebruik van bepaalde wapens of strijdmethoden. Hierbij denken we dan vooral aan de kernwapens, waarover ook binnen de krijgsmacht de discussie nu goed op gang komt.

Ook door het dagelijkse leven op de kazerne kan men in de knoop raken. Dit wordt gekarakteriseerd door een strakke hiërarchie en een discipline – de „ziel” van de militaire dienst – waardoor de ruimte voor de individuele vrijheid zeer wel beperkt wordt.

Voor al deze mensen staat bij de humanistische tehuizen de deur open. Dit stukje praktisch humanisme, aan de rand van de kazernepoort, is, dunkt ons, toch wel een stukje menselijk element in de krijgsmacht. Momenteel krijgt dit werk gestalte in 4 tehuizen, die staan in Nunspeet, 't Harde, Havelte en Seedorf – Duitsland. Degenen onder u, die wel eens in die tehuizen komen – dat zullen de meeste lezers van Ego wel zijn – kunnen daar zien, dat ook bij de gewone exploitatie van de tehuizen niets menselijks ons vreemd is.

Financieel staan de problemen tot aan onze lippen. De leiding, de medewerkers/sters in de tehuizen en het bestuur van de stichting proberen van alles om het hoofd boven water te houden. Maar we moeten opletten niet te verworden tot een simpel horeca-bedrijf.

De Humanistische Militaire Tehuizen moeten beslist een eigen karakter blijven houden en naast de consumptie-bediening voldoende ruimte – in plaats en tijd – bieden voor andere bezigheden – gesprekken, studie, voorlichting, bezinning, enzovoorts. En eigenlijk zouden we moeten uitbreiden, maar voor de noodzakelijke investeringen in de bestaande tehuizen hebben we momenteel niet eens voldoende geld.

De nood is dus hoog: steun ons in deze strijd voor het behoud van een stukje menselijk element in het leger.

Humanistisch Thuisfront, Amsterdam, Giro 20540/Bank 63.50.12.073.

Bij voorbaat onze dank,
en, zo mogelijk, welkom in één van onze tehuizen,

Stichting Humanistisch Thuisfront,
Loebas H. M. C. Oosterbeek,
lid algemeen Bestuur.

Culturele prijs voor Anton Constandse

Onze vaste medewerker Anton Constandse (82) ontving op 12 september jl. in Den Haag uit handen van de Commissaris van de Koningin in Zuid-Holland de Culturele Prijs van Zuid-Holland 1981.

De prijs werd hem toegekend voor „de veelzijdige, gedetailleerde, gedocumenteerde en bovenal niet-aflattende wijze waarop hij aandacht heeft gevraagd voor de grondslag en voorwaarde van alle cultuur: vrijheid”, aldus de Culturele Raad van Zuid-Holland.

Constandse heeft een groot aantal publikaties op zijn naam staan en is onder meer bekend als politiek commentator voor de radio. De jury, onder voorzitterschap van J. Roëde, zegt in haar rapport over Constandse: „Hij is overigens een omstreden figuur, maar dat is een gelukkige omstandigheid in het culturele leven. Bovendien heeft Constandse, geheel in de lijn van zijn opvattingen, nimmer het goed recht van anderen betwist om er andere inzichten op na te houden. Cultuur vraagt immers dialoog, sterft bij verkettering.” EGO feliciteert Anton Constandse met deze prijs.

„Militaire bijstand in discussie”

Op vrijdag 23 oktober a.s. organiseert de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht een conferentie over dit onderwerp in het Jaarbeurscongresgebouw te Utrecht, aanvang 10.00 uur, einde 16.00 uur.

Centrale thema's daarbij zullen zijn: Leidt grootschalig politie-optreden tot vermilitarisering van de politie? Dient een speciaal corps voor deze taken te worden opgericht? Vervult de Marechaussee een dergelijke functie reeds? Is een vermenging van leger- en politietaken wenselijk, gezien vanuit de politie of gezien vanuit Defensie?

Het programma vermeldt een drietal deskundige sprekers en een forum-discussie.

Deelneming: door het overmaken van f 20,- (lunch inbegrepen) op giro nr. 47 95 13 van Stichting Maatschappij en Krijgsmacht, Bachmanstraat 1, 2596 JA 's-Gravenhage, of telefonisch: 070 - 46 12 59. Na aanmelding ontvangen deelnemers een documentatiemap.

politiek program: draaiboek

H. Chabot

Toen ik voor het eerst, enkele jaren na de oorlog, in het Amsterdamse Stedelijk Museum werk van Hendrik Chabot zag, kreeg ik bij de confrontatie ermee een schok. Diep onder de indruk komt men van de sombere en toch goudbruine kleuren, de diepe bewogenheid ten opzichte van menselijke ellende en de felle dramatische kracht van het landschap. Verwant was Chabots kunst aan het expressionisme.

Het indelen van een kunstenaar bij een stroming of richting is altijd een hachelijke zaak. Want wat verstaat men onder expressionisme? Expressionisme is het deformeren, bewust vervormen van de dingen die geschilderd worden, zowel naar vorm als naar kleur. Daardoor komt sterker tot uitdrukking het wezenlijke wat achter de dingen gevoeld wordt. De kunstenaar kan zijn innerlijke reactie daarop sterker weergeven. Chabot wordt vaak, om zijn grootheid sterker te doen uitkomen, vergeleken met de Vlaamse expressionist Constant Permeke. Jelle Troelstra gebruikte eens ter karakterisering van Chabots kunst de uitdrukking „ingetogen expressionisme”, een paradox die het werk raak lijkt te treffen.

Jeugd en begin

Hendrik Chabot, die als kunstenaar een internationale faam verwierf, werd in 1894 in Sprang-Capelle nabij

Waalwijk in de provincie Noord-Brabant geboren als zoon van Willem Chabot en Johanna van den Hoven. Vader Chabot was schoenmaker. In het begin van deze eeuw trok het gezin van Willem Chabot naar Rotterdam. Hendrik was toen 12 jaar. Het is de tijd van de uittocht uit het arme Brabant naar de opkomende industriële centra.

Hendrik heeft in Rotterdam via een schildersbedrijf, waar hij werkzaam was als decorateur, moeizaam de weg gevonden naar zijn levens-ideaal: kunstschilder te worden. Hij volgde avondlessen aan de Rotterdamse kunstakademie onder leiding van Maasdijk en Darkzen van Angeren, terwijl hij zich ook bezig hield met het restaureren van schilderijen. Zo ontwikkelde hij zich tot een vrij kunstenaar, die zich volledig aan zijn roeping kon geven.

Aan het begin van zijn loopbaan kreeg Chabot vooral bekendheid als beeldhouwer. Uit die tijd herinneren

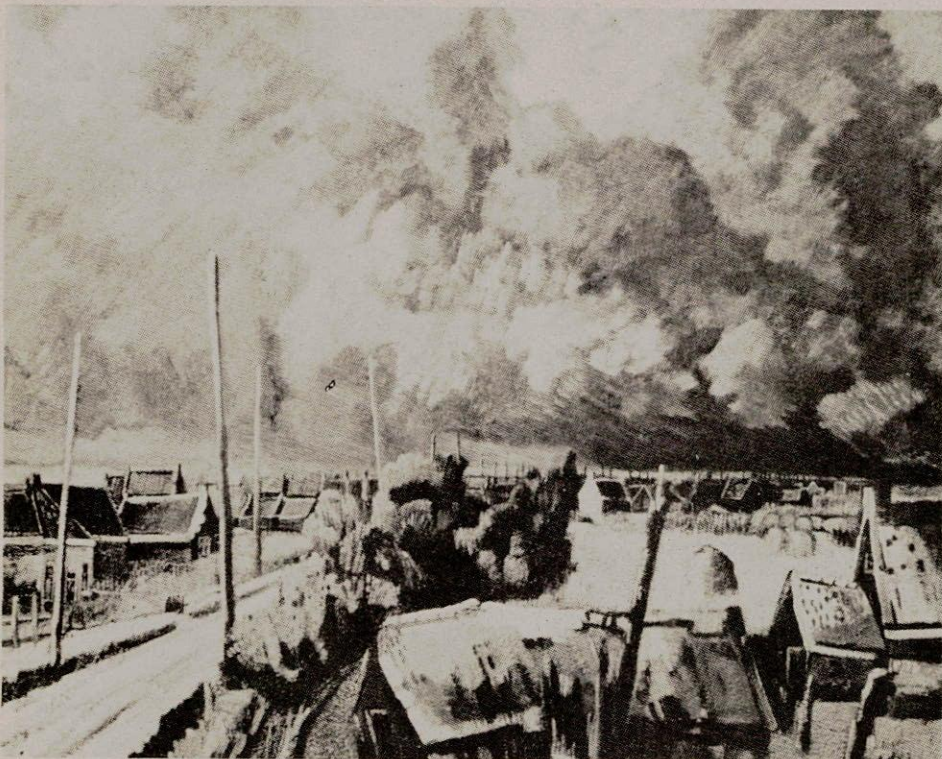
Zelfportret (1945)

we ons de figuur van een arbeider uit teakhout vervaardigd. Zijn eerste schilderstukken, boeren en schippers uit de buurt van Rotterdam, zijn meestal in strakke, haast kubistische vormen uitgevoerd, met een voorliefde voor vertikaal en horizontaal. In 1922 maakte Chabot een grote reis door Duitsland en Oostenrijk. Het overweldigende van de natuur en de rijkdom der diverse musea maakte een diepe indruk op hem. In het begin van de 30er jaren verblijft Chabot enige tijd op Walcheren, waar hij tal van schilderijen vervaardigde – zoals 't Veerse Gat, Strand Vrouwenpolder, Zeeuwse boerin – en waar hij ook tekent en beeldhouwt.

Rotterdam

Kort daarop vestigt Chabot zich in een boerenarbeiderswoning aan het riviertje de Rotte, waaraan Rotterdam zijn naam ontleent. De schuur die erbij hoort is zijn atelier. Rond zijn behuizing vond Chabot zijn onderwerpen: Kleine boeren, boerenarbeiders met hun gezin, paarden en koeien, ja en vooral het polderlandschap met zijn meestal zware lichten. Het is of de onheilspellende lucht op het schilderij met de koe, direct zal openbreken in een zware regenbui. Indrukwekkend is het doek met de maaierende boer uit 1936 en dat van de tuinder uit hetzelfde jaar.

Maar de vernietiging van een stuk beschaving werpt haar schaduw vooruit. Wat hij gevoeld had dat ko-

De brand van Rotterdam (1940)

Voor Permeke was de mens steeds ondergeschikt aan de natuurkrachten, terwijl Chabot uitging van de houding van de mens tegenover de krachten die hem in hun ban hielden.

H. R. H. Hoetink, conservator

men zou, kwam. Het kwam verschrikkelijker dan een mens zich kon indenken.

Vanuit zijn schuurtje aan de Rotte heeft Chabot in de meidagen van 1940 Rotterdam als een hel zien branden. Omdat hij zijn schilderijen in Rotterdam veiliger achtte, had hij een groot deel van zijn werk ondergebracht in zijn oude atelier aan de Wijnhaven. Tot zijn groot verdriet moest hij ervaren, dat alles in Rotterdam verbrand was. Geruime tijd kon Chabot niet werken.

Toch kwam in 1940 nog zijn indrukwekkend doek *De brand van Rotterdam* tot stand. Genadeloos trof een onmetelijke vuurzee het hart van de stad. Vaak zullen tranen in zijn ogen gestaan hebben bij het in beeld brengen van deze vreselijke gebeurtenis. Het Haagse Stedelijk Museum is de bezitter van deze aangrijpende afbeelding.

De Duitsers en hun handlangers stelden hem in hun publikaties als een ontaard schilder aan de kaak. Hij hield zich schuil.

Oorlogsbeelden

Maar de bezetting drijft hem tot nieuwe creativiteit. De onderdrukking in het algemeen en de vervolging van de Joden troffen hem diep en werden voor Chabot een nieuwe inspiratiebron.

Zo ontstond een reeks schilderijen, die vertellen van het grote leed dat over de mensen kwam. We zien joodse ouders hun kind aan een niet-joodse vrouw toevertrouwen, een man op blote voeten in eenzaamheid in de cel, een dokwerker die op zijn executie wacht, een verdronken polder.

En dan komt donker van kleur, met blijde tinten, glimlachende mensen, moeder heeft Zweedse broden in de handen. Er komt eten, het einde van de vreselijke oorlog is in zicht.

Ook bestaat er uit 1945 een zelfportret van Chabot. Er werden in die dagen voedselpakketten door de geallieerden gedropt. Een pak viel achter het huis in de ondergelopen polder. Tot aan het middel ging men te water om het te pakken. Het werd opengemaakt en verdeeld. Maar de politie kwam en nam alles in beslag. Ze deelden wel sigaretten uit en op een zelfportret ziet men Chabot met een peuk in de mond. In alle isolement schilderde Chabot in de oorlogsjaren te midden van

De intocht van Christus (1949, het laatste werk)

boeren en arbeiders een cyclus van 45 doeken. Tien ervan kwamen terecht in openbare collecties van provincie en stad, acht zijn in het bezit van particulieren. Zevenentwintig vormen met nog ander werk de collectie Van Tol. Deze is te zien in het Hendrik Chabot-museum aan de Berglustlaan 12 in Rotterdam. **Deze gehele groep van 45 doeken vormt een uniek oorlogsmonument.** Deze schilderijen zouden in één museum bij elkaar gebracht moeten worden. Chabot gruwde van geweld. Hij heeft in zijn werk als geen ander de gruwelen van de oorlog getoond door al zijn aandacht en zijn gevoelens te richten op de slachtoffers, de vervolgd en de hongerenden. Eigenlijk is Chabots werk niet aan een tijd gebonden. Het zouden ook afbeeldingen kunnen zijn uit Vietnam, uit Cambodja, uit El Salvador, van overal waar oorlog en terreur hoogtij vierten.

Laatste jaren

De laatste jaren voor zijn dood blijft hij werken, hoewel tenslotte de gevolgen van een kolendampvergiftiging een grote belemmering voor hem zijn. Zijn kleuren worden lichter. Er schijnt dan toch een straal van hoop door zijn somber werk heen te breken. In 1946 schildert hij *Het dove meisje* en *Moeder en kind*, beelden van grote tederheid, hoogtepunten in deze periode.

Met forse streken brengt hij enkele maannachten op het doek, één aan de Rotte en één rond zijn huisje. In de grazende koeien van 1948 toont Chabot zijn verknochtheid aan grond en dieren.

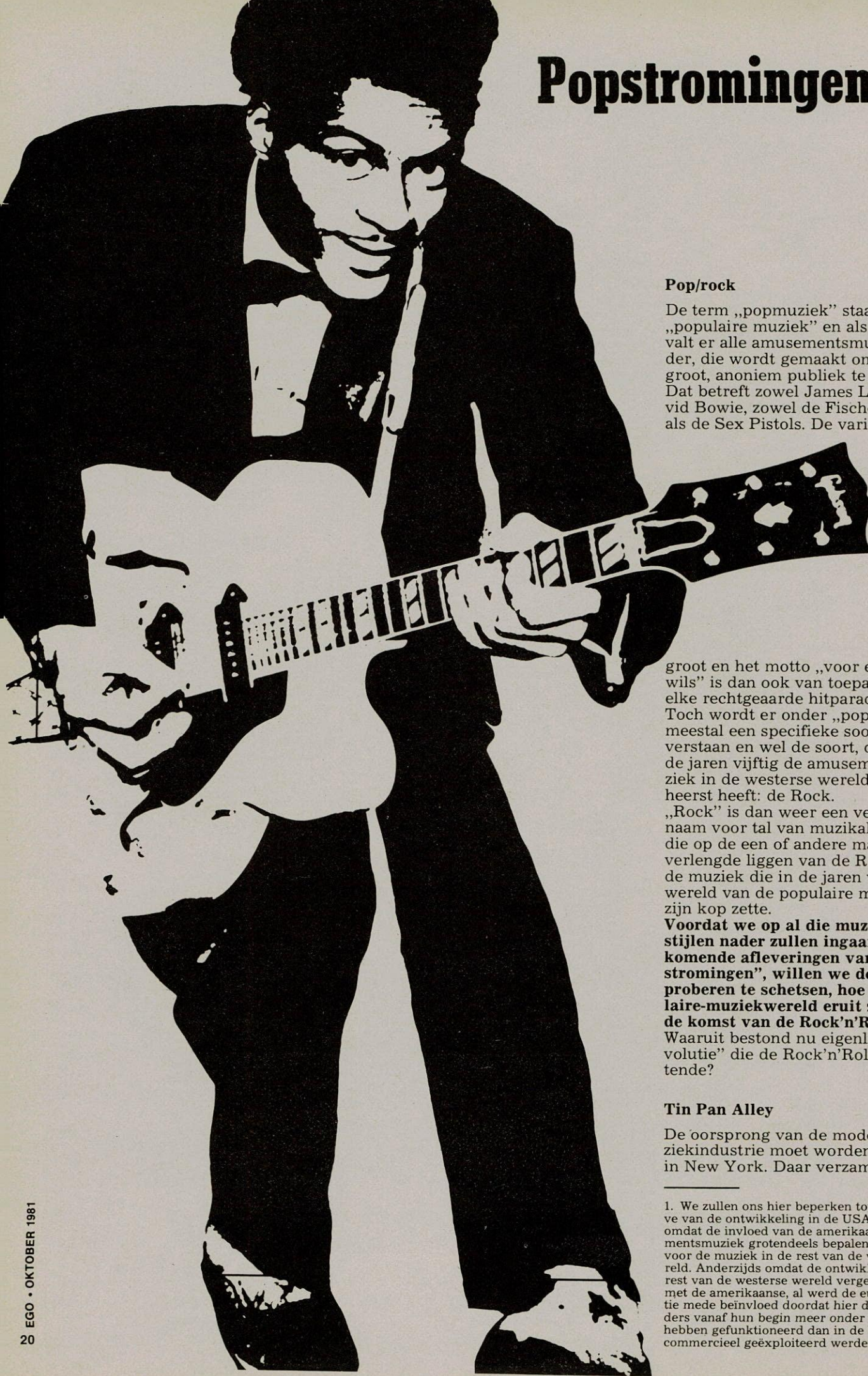
Zijn laatste werk van 1949, dat onafgemaakt in zijn atelier blijft staan, verbeeldt de intocht van Christus. Het is ontstaan uit een worsteling om Jezus te begrijpen, die voor Chabot alleen maar een gekweld mens was met een ontzagwekkende verbazing in zijn ogen. Het ging hem om de waarheid, die door de materie heen zou breken.

Chabot toont ons in zijn kunst een diep menselijke visie op het leven, zoals dat zich in vele facetten aan hem openbaarde. Een uiterst gevoelig man met een grote liefde voor mens en dier.

Jan Kooijman

wil de laatste soldaat 't licht doven

Popstromingen (1)

Pop/rock

De term „popmuziek” staat voor „populaire muziek” en als zodanig valt er alle amusementsmuziek onder, die wordt gemaakt om een groot, anoniem publiek te bereiken. Dat betreft zowel James Last als David Bowie, zowel de Fischer Chöre als de Sex Pistols. De variatie is

groot en het motto „voor elk wat wils” is dan ook van toepassing op elke rechtgeaarde hitparade. Toch wordt er onder „popmuziek” meestal een specifieke soort muziek verstaan en wel de soort, die sedert de jaren vijftig de amusementsmuziek in de westerse wereld overheerst heeft: de Rock.

„Rock” is dan weer een verzamelnaam voor tal van muzikale stijlen, die op de een of andere manier in het verlengde liggen van de Rock’n’Roll, de muziek die in de jaren vijftig de wereld van de populaire muziek op zijn kop zette.

Voordat we op al die muzikale stijlen nader zullen ingaan in de komende afleveringen van „Popstromingen”, willen we deze keer proberen te schetsen, hoe die populaire-muziekwereld eruit zag vóór de komst van de Rock’n’Roll.¹

Waaruit bestond nu eigenlijk de „revolutie” die de Rock’n’Roll ontketende?

Tin Pan Alley

De oorsprong van de moderne muziekindustrie moet worden gezocht in New York. Daar verzamelden zich

1. We zullen ons hier beperken tot een weergave van de ontwikkeling in de USA. Enerzijds omdat de invloed van de Amerikaanse amusementsmuziek grotendeels bepalend is geweest voor de muziek in de rest van de westerse wereld. Anderzijds omdat de ontwikkeling in de rest van de westerse wereld vergelijkbaar is met de Amerikaanse, al werd de Europese situatie mede beïnvloed doordat hier de radiozenders vanaf hun begin meer onder staatstoezicht hebben gefunctioneerd dan in de USA, waar ze commercieel geëxploiteerd werden.

We zijn van plan in de komende nummers van EGO met regelmatige tussenpozen een aantal muzikale stromingen in de popmuziek te belichten. Blues, country, rock, folk, disco, en nog veel meer zal aan bod komen. Nu is het eerste probleem daarbij, dat je op papier zo moeilijk kunt weer-geven hoe muziek klinkt. We zullen ons dan ook met name bezig houden met de maatschappelijke en economische achtergronden van de verschillende pop-stromingen. Voor wie wil weten hoe een en ander klinkt, zullen we elke volgende aflevering besluiten met een lijstje van grammofoonplaten, waarop kenmerkende voorbeelden van de besproken muzieksoort te beluisteren zijn.

tegen het eind van de vorige eeuw een groot aantal muziekuitegevers, die voor het eerst muziek tot een echte handelswaar maakten. En met succes. Ondanks (of juist dankzij) het feit, dat de meeste uitgevers meer handelskennis dan kennis van muziek bezaten, bereikten de nummers die zij uitgaven meer dan eens oplagen van boven het miljoen. Die oplage werd echter niet bereikt met grammofoonplaten maar met bladmuziek. Op straat, in de muziektheaters en in de bioscopen liepen venters rond met vouwbladen, waarop tekst en noten van de nieuwste songs stonden afgedrukt, meestal opgesierd met een toepasselijke tekening op de voorkant.

In New York kreeg muziek maken de vorm van massaproductie. De muziekuitegevers hadden vaste komponisten in dienst, die dag in dag uit niets anders deden dan nieuwe liedjes maken. De straat waarin veel uitgeverijen geconcentreerd waren kreeg niet voor niets de bijnaam „Tin Pan Alley” („Ketelmuzieklaantje”): vanuit elk raam klonk het getingel van de pianospelende liedjesmakers. Dat de kwaliteit van het produkt niet altijd voorop stond spreekt bijna vanzelf. In de konkurrentieslag om de gunst van het publiek was het vooral zaak om iets nieuws, iets uitzonderlijks en opvallends in de songs te verwerken. Soms werd dat nieuwe gezocht in de meest vreemde teksten, vaak ook werd gebruik gemaakt van muzikale invloeden uit de hele wereld, die via de immigranten van allerlei nationaliteiten in New York werden binnengebracht. Wat exotische klanken in de muziek deden het altijd goed.

Grammofoon/radio

De grammofoonplaat fungeerde aanvankelijk enkel als een curieuze aanvulling op de zo massaal verkochte bladmuziek. De kwaliteit van het nog geheel mechanisch verlopende opname- en weergaveproces liet dan ook veel te wensen over: vooralsnog was er meer gekraak dan muziek te beluisteren. Maar wel was duidelijk dat de grammofoon bepaalde elementen van de muziek kon overbrengen, die via het notenschrift niet tot hun recht kwamen. Dat gold bijvoorbeeld voor de ritmische eigenschappen van de afro-amerikaanse muziek, waarvan met name de jazz als dansmuziek in de VS snel popu-

lair werd. Zo werden er in 1922 alleen in de VS al 110 miljoen grammofoonplaten geproduceerd, voornamelijk dansmuziek.

Toch zou het niet de grammofoonplaat zijn die vóór de tweede wereldoorlog zou uitgroeien tot de belangrijkste verspreider van amusementsmuziek, maar de radio. Vanaf 1920 waren de eerste amateur-radiozenders in de lucht en hun programma's bestonden voornamelijk uit muziek. Die muziek werd niet verkregen door het draaien van platen, maar door live-uitzendingen: er werd een lijn gelegd van de zender naar een zaal of restaurant in de buurt waar een dansorkest speelde, en vervolgens rechtstreeks uitgezonden. De geluidskwaliteit die zo bereikt werd was aanzienlijk beter dan die van de toenmalige grammofoon. Muziek op de radio was bovendien goedkoper voor de luisteraar, omdat er slechts een eenmalige uitgave voor een radiotoestel nodig was. Vooral in de crisisjaren, die in 1929 inzetten, werd dit laatste een belangrijk pluspunt voor de radio, temeer daar de radiozenders zelf er alle belang bij hadden, dat de prijs van de radiotoestellen zo laag mogelijk werd gehouden: hun voornaamste inkomsten bestonden uit de opbrengst van reclameboodschappen, dus hoe meer luisteraars hoe hoger de tarieven.

Al hadden de producenten van grammofoonplaten zich snel aangepast aan de nieuwe ontwikkelingen en de elektronische principes van de radio ook toegepast op de grammofoon (in 1924 verschenen de eerste elektronisch opgenomen platen), tegen deze konkurrentie waren zij niet opgewassen. Tegen het eind van de jaren twintig zakte de verkoop van grammofoonplaten katastrofaal, terwijl het aantal radiotoestellen een gigantische uitbreiding kende. De hitlijsten, die in de jaren dertig

voor het eerst gepubliceerd werden, waren dan ook niet samengesteld aan de hand van verkochte grammofoonplaten, maar door telling van het aantal keren dat een bepaald nummer op de radio te beluisteren was geweest.

Konflikt om muziek

Een andere vermaaksindustrie, die tijdens de crisisjaren een grote bloei kende, was de film. Hoe groter de economische ellende van de Amerikaanse bevolking, des te vrolijker werden de zang- en dansfilms uit Hollywood. De definitieve doorbraak van de geluidsfilm leidde tot een enorme vraag naar nieuwe muziek. Veel muziekuitegevers die in New York waren groot geworden, verhuisden noodgedwongen naar Hollywood.

De verhouding tussen de muziekuitegevers en de radiostations was nooit erg vriendelijk geweest. Van begin af aan ontstonden er konflikten over de royalties, die de radiobazen zouden moeten afstaan aan de uitgevers voor het uitzenden van hun muziek. Slechts via de rechter had de ASCAP, de belangenorganisatie van uitgevers en komponisten, een vergoeding van de radiostations weten te bedingen.

De ASCAP stond sterk in haar schoenen omdat zij zowat alle bekende komponisten onder haar hoede had en daarmee ook de auteursrechten op vrijwel alle bekende melodieën. Tegen het eind van de dertiger jaren, toen de filmbusiness (en dus ook de filmmuziek) een wat minder florissante periode kende, leek ASCAP de tijd rijp om van de radiozenders een verdubbeling te eisen van het bedrag dat ze tot dan toe uit de reclameopbrengsten kreeg. De radiobazen waren niet bereid aan die eis tegemoet te komen en richtten

neutronenbom: gemeengoed

boeken bladen brochures

► een eigen auteursrechtenorganisatie op, de BMI. Omdat, zoals gezegd, alle bekende komponisten onder kon- trakt stonden bij ASCAP, moest de BMI gebruik maken van de muzikan- ten die nog „vrij” waren: dat waren op de eerste plaats de negermuzikan- ten uit de ghetto's en als tweede be- langrijke groep de „hillbillies”, de blanke boerenbevolking.

Het leek een onmogelijke zaak: de geciviliseerde ASCAP-melodieën, die grote bekendheid genoten door de beroemde Hollywood muziekfilms, te vervangen door de ruwe, onge- schoolde muziek van het platteland en de zwarte ghetto's. Maar het konflikt werd in het voordeel van de radiobezitters beslist: vier jaren later moest de ASCAP haar boycot van de radio opgeven en genoegen nemen met de helft in plaats van met een verdubbeling van haar vergoeding. Op deze manier werd het grote ame- rikaanse publiek voor het eerst in kontakt gebracht met de muziek die na de tweede wereldoorlog een be- langrijke bijdrage zou leveren aan het tot stand komen van de Rock'n- 'Roll, namelijk de Rhythm and Blues en de Country and Western.

Jukebox

De grammofoonplaat was inmiddels haar dieptepunt als medium voor amusementsmuziek weer enigszins te boven gekomen. Dat geschiedde in eerste instantie vooral door middel van de jukebox, een apparaat dat na de opheffing van het drankverbod in 1933 in vrijwel elke openbare drank- gelegenheid in de VS te vinden was. Voorts deden zich in de jaren veertig een aantal technische ontwikkelingen voor, die de grammofoonplaat ten goede kwamen. De oude, breekbare 78-toeren platen maakten plaats voor de veel hanteerbaardere 45-toeren singles.

Maar het was met name de ontwik- keling van bandopname-apparatuur, die de grammofoonplaat definitief als hét medium voor amusementsmu- ziek van de daaropvolgende decennia bevestigde. Door de bandrecorder was men verlost van het „live”-op- nemen, kon er achteraf muziek bij elkaar worden gevoegd, waren er tal van trucages mogelijk enz. Met name de Rock'n'Roll-producers zouden daar dankbaar gebruik van maken. Waarover een andere keer.

Vredesvraagstukken

Met als titel „Vredesvraagstukken: Haken en Ogen” verscheen een nieuw deeltje in de NIVV-reeks.

Vrijwel iedereen wil vrede. Toch loopt het maar al te vaak uit op oorlog, dan wel akute oorlogsdreiging. Hoe komt dat? Om op dit soort vragen een ant- woord te kunnen geven is deze bundel opstellen verschenen.

Het boek bevat artikelen voor lezers die niet echt zijn ingevoerd in de inter- nationale politiek of die juist door een overmaat aan berichtgeving behoefte gevoelen aan meer grond onder de voeten wanneer zij zich begeven op het diskussieterrain van oorlog en vrede. De opstellen gaan achtereenvolgens over oorlog en oorlogsbeeld, over Eu- ropa en het Oost-West konflikt, over ontwapening en wapenbeheersing, over geven en nemen als kern van onderhandelingen, en tenslotte over be- wapening en wapenwedlopen.

De oplossing wordt niet gegeven maar het boekje draagt voldoende ideeën aan om over na te denken.

„Vredesvraagstukken: Haken en Ogen” is te bestellen bij het NIVV, Alexanderstraat 7, 2508 CG Den Haag. Prijs f 9,50.

Vijand

Al weer enige tijd geleden, maar daar- om niet minder het vermelden waard, verscheen een themanummer van „De Syllabus”, het maandblad van de Stichting Radio Volksuniversiteit en

de Bond van Nederlandse Volksuni- versiteiten, over „Wie is de vijand?” Leon Wecke, Jacques de la Haye en Wiel Schmetz (allen verbonden aan het Studiecentrum voor Vredesvraag- stukken te Nijmegen) lichten in een ar- tikel het vijandbeeld en zijn functies nader toe. Van de Groningse polemo- loog Hylke Tromp werd een eerder gehouden rede over de samenhang tussen vijandbeeld en kernbewape- ning afgedrukt.

Ger van Roon plaatst de koude oorlog in een historisch perspectief. Vervol- gens laat men een tweetal mensen aan het woord, die de koude oorlog hebben meegemaakt. Het nummer eindigt met een bijdrage van S. W. Couwenberg over de mogelijkheid van een even- tuele terugkeer van de koude oorlog. Dit boeiende nummer van „De Sylla- bus” is te bestellen door f 5,- over te maken op giro 66888 tnv Bond van Ne- derlandse Volksuniversiteiten te Den Haag o.v.v. „Wie is de vijand?”

Kernwapens

De werkgroep Vrouwen tegen kern- wapens heeft een discussieboekje uit- gegeven om de belangrijkste vragen rond de kernbewapening op een rijtje te zetten.

Het boekje „De Kernwapens” gaat over de gevaren van deze wapens, over de machten die daarin meespelen en over de tegenmacht die gevormd kan

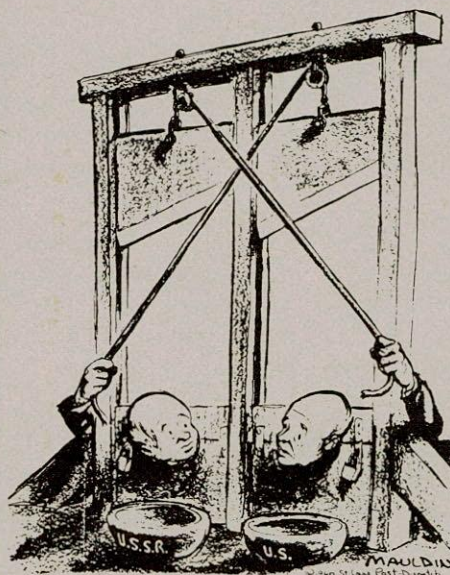

worden. Het boekje beoogt aankno- pingspunten te geven voor de bestrij- ding van de moedeloosheid. Uit opi- niepeilingen blijkt dat vrouwen in nog grotere mate dan mannen bezorgd zijn over de laatste ontwikkelingen, maar het zijn ook de vrouwen die zich het meest machteloos voelen. Aldus de werkgroep.

Het discussieboekje „De Kernwa- pens” is te bestellen door storting van f 5,- op gironummer 4398157 tnv Werkgroep Vrouwen Tegen Kernwa- pens, Prof. Reinwardtlaan 19, 3571 ER Utrecht.

Soldatenstrijd

Met als titel „De avonturen van Kobus Kornuit” verscheen kort geleden een beeldverhaal over vijf jaar soldaten- strijd (de periode 1975-1980). Nadat de Bond Voor Dienstplichtigen (de zgn. Witte BVD) in 1970 had beslo- ten binnen het leger te gaan werken verscheen ook de eerste „Soldaten- krant”. Vanaf 1975 verscheen er in de-

Bert Brounts „Dubbele houdgreep”

ze krant ook een stripverhaal waarin de bekende baalpunten uit de direkte leefsituatie van Jan Soldaat aan de orde werden gesteld tw. compensatie, huisvesting en voeding, vrijheid van meningsuiting, nachtpermissie, wedde, ceremonieel, site-wacht, legerinzet enz. Ook meer algemene zaken als de legering van een 2e brigade in Duitsland, het vrijwilligersleger, Unifil en het kernwapenvraagstuk werden in deze strips behandeld. In „De avonturen van Kobus Kornuit” zijn nu deze

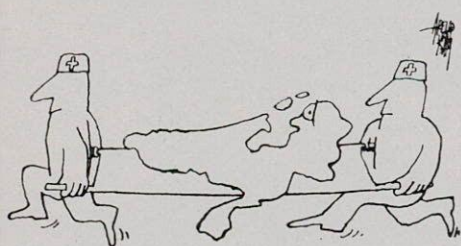

OP DE SCHIETBAAN WORDEN DE MANNEN OPGELEID TOT VOLLEERDE SCHERPSCHUTTERS...

stripverhalen (van Kees van Nieuwenhuysen) gebundeld en voorzien van korte historische overzichtjes. Om het boek compleet te maken zijn ook enkele nooit eerder gepubliceerde strips toegevoegd. „De avonturen van Kobus Kornuit” werd uitgegeven door Ordeman te Rotterdam. Prijs f 8,90.

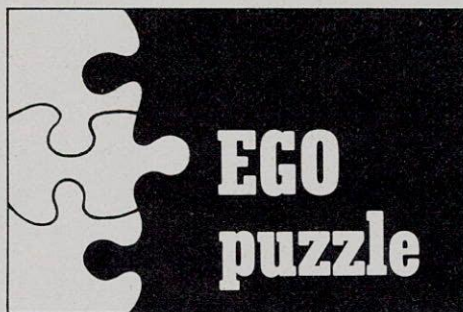
Atoombom op Schiphol

In de brochure „Een atoombom op Schiphol... en dan?” worden de gevolgen van een kernbomontploffing op Schiphol beschreven en wordt ingegaan op het veiligheidsbeleid van landelijke en plaatselijke overheid. De brochure begint met het in beeld brengen van de wapenontwikkeling in de laatste jaren en van de ideeën over de oorlogvoering die daar achter zitten. Een kernaanval op Schiphol lijkt dan waarschijnlijk. Vervolgens wordt

de uitwerking van een kerneksplorie op Schiphol geschetst en wat daarvan de gevolgen zijn voor de omliggende woonkernen. Daarna wordt ingegaan op de hulpverlening waarop men in de tijd erna (al of niet) zal mogen rekenen (slechts vier procent van de mensen uit het rampgebied mag rekenen op hulp in een ziekenhuis!)

In het voorlaatste hoofdstuk komt het veiligheidsbeleid van de overheid ter sprake. Nieuwslotte wordt aandacht besteed aan de mate waarin Schiphol een rol speelt in de defensievoorbereiding van de Nederlandse regering en de NAVO. Het is een sober verhaal geschreven voor de plaatselijke Haar-

Visitekaartjes

De vergelijkingen uit het juni/julinummer leverden slechts 13 i.p.v. minstens 25 goede oplossingen op en dus werden er geen prijzen uitgeloot. Omdat we weten, dat vele lezers zich met de puzzles vermaken – ook al sturen ze hun oplossing niet in – gaan we nog even door met het plaatsen. Hieronder weer een viertal visitekaartjes, waaruit de beroepen geraden kunnen worden door alle letters in een andere volgorde te zetten.

S. Ora
Tor

T. Libo
Ems

E.Ol
Maarn

T. A. Bram
Ane

Moelijk zijn deze bepaald niet, dus waag de gok op een prijs (boeken- of platenbon, vermeld je voorkeur) en stuur je oplossing voor 10 november a.s. naar de EGO-redactie, Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist.

lemmermeer situatie, maar zeker ook van toepassing voor inwoners en gemeenten elders in Nederland. De brochure is te bestellen door storting van f 2,50 op giro 3511285 t.n.v. M. F. Dijkstra, Badhoevedorp o.v.v. „Schiphol-brochure”.

Soldaat onder Hitler

Recentelijk kwam er een Nederlandse vertaling uit van een zeer opmerkelijk Duits boek: „Soldaat Herbert Quast” geschreven door Hasso G. Stachow. Het is de geschiedenis van de jonge soldaat Herbert Quast, geboren in 1924. Een jongen die zich vol hoop en idealisme aanmeldt bij de Hitlerjüngend, vol strijd lust en vertrouwen als oorlogsvrijwilliger naar het Russische front trekt. Daar, in Rusland, blijft geen gruwel hem bespaard, maar toch legt hij de wapens niet af. Zelfs niet wanneer het tot hem doordringt dat vechten voor volk en vaderland een verworden kreet is, dat de opofferingen en beproevingen van de soldaten vergeefs zijn, dat ze misleid en misbruikt worden.

Geestelijk en lichamelijk bijna vermorzeld keert Herbert Quast na de oorlog terug. Quast moet dan, 21 jaar oud, gaan leren te leven.

Een imponerend boek. „Soldaat Herbert Quast” geschreven door Hasso G. Stachow werd uitgegeven door Bruna te Utrecht. Prijs f 24,90.

Wim Heij

Rektifikatie

Onder ons gesprek met dr. Steven Derksen op blz. 16 in het vorige EGO-nummer stond een foutieve prijs vermeld van diens nieuwe boek. Het moet zijn: Dr. S. C. Derksen, Wapenen voor de vrede. Uitg. Thieme, Zutphen, 1981. Prijs f 19,50.

WORD ABONNEE

Is je EGO weggebleven?
Dan mis je toch wat in je leven!

Wie zich nu abonneert, krijgt nog enkele jaarboekjes als welkomstgeschenk. Stort f 12 op postgiro 480414 van Hoofdraadsman Hum. G.V. te Zeist, onder vermelding van „nieuwe abonnee”.

EGO OOK NA JE DIENSTTIJD

EGO: onverbeterlijk

